

Univerzita Hradec králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

INDIVIDUALISMUS A SPOLEČNOST

Bakalářská práce

Autor: Adéla Čermáková
Studijní program: B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Veronika Halamová

Hradec Králové 2021

Zadání bakalářské práce

Autor:	Adéla Čermáková
Studium:	P18P0915
Studijní program:	B6107 Humanitní studia
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Individualismus a společnost
Název bakalářské práce AJ:	Individualism and Society

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat narůstající individualizací ve společnosti. Cílem práce bude analyzovat příčiny a důsledky proměňující se sociální determinace současné mladé generace.

ŠUBRT, Jiří. *Individualismus a holismus v sociologii: jak překonat teoretické dilema?*. Sociologické nakladatelství (SLON), 2015, 153 s. Studie. ISBN 978-80-7419-170-1.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 211 s. Studie. ISBN 978-80-7419-044-5.

LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013, 144 s. Střed. ISBN 978-80-7260-283-4.

BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Přeložil Martin RITTER. Praha: Mladá fronta, 2004, 290 s. Myšlenky. ISBN 80-204-1195-X.

JACYNO, Małgorzata. *Kultura individualismu*. Přeložil Jiří OGROCKÝ. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, 262 s. Post. ISBN 978-80-7419-104-6.

Garantující pracoviště:	Katedra kulturních a náboženských studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Veronika Halamová
Oponent:	Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	12.3.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci Individualismus a společnost vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Podpis:

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala mé vedoucí práce Mgr. Veronice Halamové za vedení a pomoc v průběhu zpracovávání bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat mé rodině a přátelům, kteří mi poskytli cenné rady a vždy, když bylo potřeba, mi i dodali nutnou dávku motivace.

Anotace

ČERMÁKOVÁ, Adéla. *Individualismus a společnost*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, 52 stran. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá narůstající individualizací ve společnosti. Ta se vyznačuje snahou jednotlivců o co možná největší nezávislost a soběstačnost, což někdy může vést až k úplné izolaci individuí a k jejich přehnanému upřednostňování vlastních zájmů a potřeb před zájmy kolektivními. Po roce 1989 u nás dochází k radikální proměně celé sociální sféry a vzniku hypermoderní kultury, jejíž působnost vnímáme ve všech oblastech života. Ve své práci se věnuji převážně změnám v oblasti mezilidských vztahů a v instituci manželství a rodiny. Cílem práce je analyzovat příčiny a důsledky proměňující se sociální determinace současné mladé generace. Práce je koncipována jako teoretický popis dané problematiky.

Klíčová slova: individualismus, narcismus, konzumní společnost, sociální síť, vztahy, rodina

Annotation

ČERMÁKOVÁ, Adéla. *Individualism and Society*. Hradec Králové: Pedagogical faculty University of Hradec Králové, 2021, 52 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis deals with the growing of individualization in society. It is characterized by the desire of individuals for the greatest possible independence and self-sufficiency, which can sometimes lead to the complete isolation of individuals and their over-prioritization of their own interests and needs over collective interests. After 1989, there was a radical transformation of the entire social sphere and the emergence of a hypermodern culture, the scope of which we perceive in all areas of life. The theses focuses mainly on changes in the field of interpersonal relationships and in the institution of marriage and family. The aim of this work is to analyze the causes and consequences of the changing social determination of the current young generation. The work is conceived as a theoretical description of the issue.

Keywords: individualism, narcissism, consumer society, social media, relationships, family

Obsah

ÚVOD.....	8
1. INDIVIDUALISMUS	10
1.1 Individualismus vs. kolektivismus.....	13
1.2 Narcistická osobnost	15
1.3 Zdravý individualismus	17
1.4 Sílicí materialismus – touha po bohatství	19
2. NAVAZOVÁNÍ A UDRŽOVÁNÍ VZTAHŮ SOUČASNÉ MLADÉ GENERACE	22
2.1 Virtuální láska a přátelství	25
2.2 Romantická láska – zamilovanost jako prožitek sebelásky	27
2.3 Otevřené vztahy – trend singles a mingles, friends with benefits	29
3. PROMĚNA MANŽELSTVÍ A RODINY VE 21. STOLETÍ	33
3.1 Dnešní podoba rodičovství	35
3.2 Homoparentální rodina	37
3.3 Rozvodovost	40
3.4 Odkládání rodičovství a problém neplodnosti	42
ZÁVĚR.....	46
Bibliografie.....	46

ÚVOD

Každá doba lidských dějin má svou typickou charakteristiku. Dvacáté století bylo poznamenáno světovými válkami, revolucemi a totalitními režimy, devatenácté století odstartovalo průmyslovou revoluci spolu s technickým pokrokem, osvícenské a racionalistické myšlenky utvářely společnost sedmnáctého století... Čím je tedy charakteristické století jednadvacáté? Jednoznačně individualismem.

Moderní společnost, stejně jako individualismus, prochází vývojovou změnou. U nás lze za mezník největších a nejvýraznějších změn považovat rok 1989, tedy rok, který ukončil více než čtyřicetiletou nadvládu komunistické strany v tehdejší Československu. Mladým lidem, kteří za svůj život nepoznali svobodu, bylo rázem umožněno to, o čem do té doby slychávali pouze ze zakázaných zahraničních médií. Nové možnosti seberealizace, vzdělání a cestování otevřely brány individualizačním proudům, které brzy prostoupily celým společenským systémem a vytvořily si zde své nezastupitelné místo. O roku 1989 tak s jistotou můžeme říci, že navždy změnil českou společnost.

Vznikla kultura založená na dravosti a bezohlednosti, kultura nezávislých a autonomních osob, kultura konzumentů a narcistů. Děti vychovávané v duchu této postmoderní doby jsou vnímány jako individuální bytosti, jenž musí za každou cenu prorazit a být úspěšnějšími než všichni ostatní. Celospolečenský tlak působí na myšlení a chování mnoha lidí, dochází k oslabování sociálních pout mezi rodinami i nejbližšími a vývoj technologií a internetu přispívá k rozšiřování nejrůznějších trendů. Individualismus ovšem není čistě negativním pojmem, který by si snad zaslouhoval pouze kritiku. Díky individualismu máme téměř neomezenou svobodu, možnost rozhodovat o našem životě, sebezdokonalovat se ve všech sférách života anebo se stát prakticky kýmkoliv, kým chceme být.

Ve své práci se na tento současný individualismus zaměřuji převážně z pohledu sociální změny Zygmunta Baumana, Gillese Lipovetského a Anthonyho Giddense. Cílem mé práce je analyzovat příčiny a důsledky proměňující se sociální determinace současné mladé generace, která jako první generace u nás nikdy nezažila socialismus. Jakožto studentka Transkulturní komunikace považuji za důležité nahlížet nejenom na kultury cizí, ale také na kulturu vlastní, neboť právě ta vytváří společnost, jíž jsme všichni

součástí. Společnost, jenž se za posledních 30 let tak radikálně mění a měnit bude pravděpodobně i nadále.

Celá práce je rozdělena na tři velké kapitoly. První kapitola se zabývá samotným individualismem, jeho stručným historickým vymezením, definicemi a charakteristikou postmoderní kultury. Vzhledem k úpadku kolektivních zájmů zde individualismus vymezují vůči kolektivismu, zdůrazňují významné rozdíly mezi těmito dvěma protikladnými sociálními teoriemi a tyto rozdíly a podobnosti následně aplikují na konkrétní světové kultury. V našem sociokulturním prostředí se také stále častěji vyskytují jedinci s narcistickou poruchou osobnosti. Individualizační proudy vytváří společnosti prázdných sebestředných narcistů využívajících okolního světa k uspokojení svých vlastních potřeb a přání, a to vše na úkor druhých lidí. Celou kapitolu uzavírám, dle mého názoru, dvěma nejnebezpečnějšími symboly postmoderní kultury, a to materialismem a konzumerismem, propagovanými zejména na sociálních sítích.

V následujících kapitolách se zaměřuji na mezilidské vztahy současné mladé generace. Aby bylo možné určit, k jakým změnám došlo po roce 1989, je třeba pohlédnout se zpět do historie a porovnat, jak předešlé generace navazovaly a udržovaly vztahy s druhými lidmi. Vývoj technologií a globalizace nám umožňují být v kontaktu téměř s kýmkoliv na světě. Vznikají nové fenomény online vztahů, jenž u některých jedinců nahrazují vztahy založené na osobním kontaktu. Internetové seznamky a sociální sítě se stávají běžným místem k seznámení a navázání partnerských vztahů, avšak zároveň díky anonymitě poskytují prostor sexuálním predátorům či jiným podvodníkům. Vztahy jsou dnes stále křehčí a povrchnější, což se ukazuje na tom, že mnoho mladých lidí navazuje partnerství jen dočasně. Proto vznikají nejrůznější alternativy, které lidem nahrazují tradiční podobu intimních vztahů.

V poslední kapitole se věnuji proměně manželství a rodiny v jednadvacátém století. Zejména kvůli poklesu porodnosti, neatraktivnosti manželství a vysoké rozvodovosti dnes slýcháme názor, že se postmoderní rodina nachází v krizi. Tradiční rodinu nahrazují rodiny nukleární a neúplné, oslabují se vztahy se širší rodinou a přibývá rodin, v nichž děti vychovávají homosexuální páry. V úplném závěru práce se zmiňuji o stále aktuálnějším a rozšířenějším fenoménu pozdního rodičovství.

1. INDIVIDUALISMUS

Svět se neustále mění, a stejně tak i společnost. Hypermoderní doba přináší řadu změn, a my jsme nuceni se těmto změnám neustále přizpůsobovat. Mladí lidé se stále častěji musejí spoléhat hlavně sami na sebe, a tak dochází k proměně myšlení, chování i způsobu života. O tom, že dochází k individualizaci společnosti již není pochyb a nám tak vyvstává mnoho nových otázek, které se tohoto „současného individualismu“ dotýkají a jenž se jej mnohdy snaží pochopit v celé jeho komplexnosti.

Gilles Lipovetsky se ve své knize *Éra prázdnoty* dokonce zmiňuje o tom, že v dějinách západního individualismu nastala nová fáze a že nyní prožíváme jakousi „druhou individualistickou revoluci“. Ta se podle něho vyznačuje tím, že „*dochází k rozšiřování soukromého prostoru, rozrušování sociálních identit, odklonu od ideologií a politiky a stále se zrychlující destabilizaci osobnosti*“.¹ Téma úpadku ovšem není v dějinách žádným novým fenoménem. Již starověcí filosofové chápali čas cyklicky a úpadek a příchod zlých časů považovali za nevyhnutelnost. Každá doba je navíc charakteristická tím, že v ní můžeme najít rysy zkaženosti, jenž naznačují nezadržitelnou cestu k zániku. Odklonem od tohoto chápání časovosti se stala až moderní doba, která příslib štěstí a konec utrpení situovala do budoucnosti, nikoliv do minulosti.² „*Rozum měl totiž převzít vládu nad světem a vytvořit podmínky pro mír, rovnost a spravedlnost*“.³ Byly to ale události 20. století, díky nimž došlo ke kritice rozumu a zbytky optimismu nyní přetrvávají především na vědecko-technické rovině. V důsledku toho, že představy o budoucnosti i minulosti byly zneváženy, my dnes tíhneme k přesvědčení, že pro jednotlivce v demokracii je nejdůležitější zaměření na přítomnost.⁴

Na začátek by bylo vhodné zmínit, co se vůbec pod pojmem „individualismus“ skrývá. Samotných definic individualismu existuje hned několik, vesměs se ale tento pojem chápe jako sociální teorie prosazující svobodu, práva či nezávislé jednání jednotlivce. Někdy se také můžeme setkat s výkladem, který individualismus nazývá jako snahu o individuální, nikoliv společné či kolektivní zájmy.⁵ Sociologie individualismus

¹ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 7.

² Srov. LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013, s. 11-12.

³ Tamtéž, s. 12.

⁴ Srov. Tamtéž, s. 12.

⁵ Srov. *Individualism*. Dostupné z: <https://www.dictionary.com/browse/individualism> [cit. 2021-06-30].

definuje jako myšlenku, kdy by každý člověk měl myslet a jednat sám za sebe, spíše než v závislosti na jiných lidech.⁶

Pokud bychom se podívali do historie, tak bychom se s vůbec první zmínkou o individualismu setkali v 18. století u anglických filosofů, kteří pojem individualismus ztotožňovali s liberalismem. Prvním myslitelem, který se začal více zajímat o individualismus a jeho vymezení, byl Alexis de Toqueville. K významnému rozmachu individualistických myšlenek v Evropě dochází během 19. století,⁷ kdy se i samotné slovo individualismus objevuje poprvé v tisku (konkrétně v roce 1815).⁸ To ovšem neznamená, že by individualismus do té doby neexistoval. Můžeme se s ním setkat již dříve, a to v období mezi středověkem a osvícenstvím, avšak zde zejména kvůli nárůstu státní moci zůstala myšlenka nezávislosti jedinců především na teoretické rovině.⁹ Negativně se termín individualismus začal používat ve Francii v době po Velké francouzské revoluci, kde byl kvůli nastalému převratu vnímán jako zdroj sociálního rozkladu a anarchie a také začal být používán k označení povýšení individuálních zájmů jednotlivce nad zájmy kolektivními. V Německu myšlenky seberealizace a jedinečnosti přispěly ke kultu individuální geniality a později byly transformovány do organické teorie národního společenství. V Anglii individualismus zahrnoval náboženskou nekonformitu (tj. nekonformitu s anglikánskou církví) a ekonomický liberalismus. Ve Spojených státech byl individualismus naplněn prvky sociálního darwinismu (přežití silnějšího) a v 19. století se stal součástí základní americké ideologie.¹⁰

Současný individualismus vytváří společnost nezávislých jedinců, kteří mají možnost vybrat si svou vlastní životní cestu. Dává lidem větší svobodu výběru a bere v potaz přání jednotlivců. Zasahuje do všech oblastí života, mění vztahy, rodinu, práci, školství, sport, zdravotnictví i média. Dochází dokonce i ke změně našeho slovníku. Mizí slova, která nejsou korektní vůči dnešní době, tedy slova, která mají konotaci podřadnosti,

⁶ Srov. *Individualism*. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/individualism> [cit. 2021-06-30].

⁷ Srov. BARTOŠ, František. *Individualismus a kolektivismus v české populaci a jejich souvislosti s narcismem*. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/05131044Bartos%20OK.pdf> [cit. 2021-06-30] s. 134.

⁸ Srov. *Website Merriam Webster*. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/time-traveler/1815> [cit. 2021-06-30].

⁹ Srov. LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013, s. 21-22.

¹⁰ Srov. LUKES, M. Steven. *Individualism*. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/individualism> [cit. 2021-06-30].

pasivity či agresivity. Ze slepých, hluchých a beznohých jsou dnes lidé nevidomí, neslyšící a tělesně postižení. Starci se stali lidmi třetího věku, ze služek jsou pomocnice v domácnosti, lajdákům se dnes říká problémové děti nebo sociální případy. Náš jazyk se stává co možná nejvíce neutrálním a objektivním – a takto vypadá poslední stadium individualistických společností.¹¹ Individualismu donedávna stály v cestě tvrdé ideologie, instituce a tradiční společenské mravy. Ty se dnes ale díky procesu personalizace a rozvoji individualistické ideologie poměrně rychle hroubí a boří se tak poslední bariéry.¹² Tím se nám dostává takové svobody, jako ještě nikdy dříve. Pro naše předky byly nadlidské mocnosti a jejich požadavky nočními můrami, se kterými se museli potýkat každý den. Jako svobodu si lidé dříve představovali stav, v němž jim nikdo nebude říkat, co mají dělat a nikdo je nebude nutit dělat věci, které by dělat nechtěli. Dnes je naštěstí situace jiná, žijeme v době, která je ztělesněním svobody a každý člověk si může jít svou vlastní cestou, neboť mocnosti se už nestarají o snahy lidí najít své „pravé já“.¹³

Postmoderní kulturu můžeme charakterizovat jako kulturu, v níž jedinci chtějí za každou cenu dosáhnout úspěchu a bohatství, ve které se svobodní jedinci snaží „být sami sebou“, hledat své pravé já a mít dostatečnou možnost k sebevyjádření a možnosti volby¹⁴, ve které dochází k oslabování sociálních vztahů a vazeb díky procesu individualizace, jako kulturu, ve které dochází k nárůstu narcistických poruch osobnosti a tak dále. Musíme mít přitom ale na paměti, že ji nelze charakterizovat jen jako jednu stranu pólu, neboť postmoderní kultura je velice decentralizovaná a tuto různorodost si pravděpodobně spolu s individualismem bude uchovávat a rozvíjet i nadále. Můžeme o ní totiž říci, že je „*materialistická i psychologická, pornografická i diskrétní, novátorská i retro, konzumní i ekologická, vyumělkovaná i spontánní, spektakulární i kreativní*“¹⁵ a tato dichotomie se mnohdy přenáší i do myslí a životů některých osob.

¹¹ Srov. LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 30-35.

¹² Srov. Tamtéž, s. 39.

¹³ Srov. BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 57-58.

¹⁴ Srov. JACYNO, Małgorzata. *Kultura individualismu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, s. 21.

¹⁵ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 16-17.

1.1 Individualismus vs. kolektivismus

Pokud se zde zmiňuji o individualismu, je více než na místě představit také pojem kolektivismus. Ten se od individualismu liší především tím, že se zaměřuje na skupinové cíle, a tedy i na to, co je nejlepší pro skupinu.¹⁶ Za nejranější a nejvlivnější dílo, ve kterém se objevila idea kolektivismu, můžeme považovat knihu od francouzského osvícenského filosofa Jeana-Jacquesa Rousseaua, s názvem *O společenské smlouvě*. V této knize z roku 1762 Rousseau tvrdí, že jedinec nachází své pravé bytí a svobodu pouze v případě, kdy se podrobí tzv. „obecné vůli“ komunity. Dalším významným filosofem, jenž přišel s myšlenkou kolektivismu, byl na počátku 19. století Hegel. Ten tvrdil, že jednotlivci si své pravé bytí a svobodu uvědomuje pouze v bezvýhradném podřízení se zákonům a institucím národního státu, což pro Hegela bylo nejvyšším ztělesněním sociální morálky.¹⁷

Termín *kolektivismus* se poprvé objevil v roce 1869, kdy paradoxně označoval protimarxovskou skupinu M. A. Bakunina. V této době neměl ale pojem kolektivismus se socialismem nic společného. S komunismem se spojil až potom, co se jako kolektivismus začalo nazývat jedno ze stádií přechodného období proletariátu.¹⁸ Friedrich Hayek v knize *Cesta do otroctví* píše, že „je třeba mít neustále na paměti, že *socialismus je kolektivismem a všechno, co platí o kolektivismu, se tudíž musí vztahovat i na socialismus*“.¹⁹ Ačkoli je ale samotná filosofie kolektivismu postavená na humanistické morálce, v praxi se socialismus stává totalitním, jako tomu bylo například v Rusku či v bývalém Československu. Liberální socialismus tak zůstává pouhou teorií, neboť kolektivismus (socialismus) nedává žádný prostor širokému humanismu nebo liberalismu.²⁰ Na rozdíl od jiných západních států má naše společnost ještě poměrně čerstvou zkušenost s přechodem z kultury kolektivismu do současného individualismu, a tak rozdíly mezi myšlením a životy současných a předchozích generací jsou mnohdy až velice markantní.

¹⁶ Srov. *Individualism versus collectivism*. Dostupné z: <https://www.futurelearn.com/info/courses/develop-cultural-intelligence/0/steps/49772> [cit. 2021-06-30].

¹⁷ Srov. *Collectivism*. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/collectivism> [cit. 2021-06-30].

¹⁸ Srov. PETRUSEK, Miloslav. *Kolektivismus*. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kolektivismus> [cit. 2021-06-30].

¹⁹ HAYEK, Friedrich A. von. *Cesta do otroctví*. Brno: Barrister & Principal, 2004, s. 46.

²⁰ Srov. Tamtéž, s. 124.

Jak již zde zmiňují, kultura je jedním z faktorů, který může mít vliv na to, jak lidé myslí a jak se chovají. Jedním z faktorů, které mezikulturní psychologové často studují, jsou rozdíly a podobnosti mezi individualistickými a kolektivistickými kulturami.²¹ V kolektivistické společnosti platí tzv. kolektivní zodpovědnost – to znamená, že pokud jedinec poruší pravidla dané společnosti, nezahanbí tím jen sebe, ale celou svou skupinu. V případě, kdy dojde k porušení pravidel v individualistické kultuře, cítí jedinec vinu, která je ale především od hanby individuální. Velice důležitou roli má v kolektivistické kultuře především rodina. Není tedy možné, aby se někdo nezúčastnil rodinných akcí, jako jsou oslavy, svatby či pohřby, na kterých se běžně setkávají i ti nejvzdálenější rodinní příslušníci. Naproti tomu v individualistických kulturách jsou svazky velice volné a jedinci se starají převážně sami o sebe, anebo jen o svoji nejbližší rodinu.²²

Za typicky kolektivistické se považují zejména kultury v Asii, Střední a Jižní Americe a v Africe. Mezi země považované za kolektivistické patří například Japonsko, Čína, Korea, Venezuela, Indonésie, Brazílie a Indie.²³ Naopak za typicky individualistické se považují severoamerické a většina evropských zemí, jako jsou USA, Kanada, Německo či Dánsko. Ve srovnání západních a asijských společností se ukazuje, že asijské kultury jsou více kolektivistické v tom smyslu, že jejich potřeby a pocity více souvisejí s druhými. Individualistické kultury mají totiž tendenci zdůrazňovat osobitost jedince a podporovat zaměření na sebe, osobní úspěch a naplnění, ale kolektivistické kultury mají tendenci zdůrazňovat svoji identitu v rámci větší sociální skupiny a vzájemnou souvislost s touto skupinou.²⁴ Během porovnávání individualistických a kolektivistických kultur ovšem musíme mít na paměti, že ne vždy můžeme vztahovat určité rysy na celou kulturu, neboť v dnešním globálně propojeném světě se i uvnitř kolektivistické kultury mohou vyskytovat prvky individualismu a naopak.

Nicméně otázky kolektivního života dnes spíše upadají, neboť se necháváme vést individualistickými přáními, ztrácí se markantní třídní rozdíly a s nimi i související třídní

²¹ Srov. CHERRY, Kendra. *Individualistic Cultures and Behavior*. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-are-individualistic-cultures-2795273> [cit. 2021-06-30].

²² Srov. ČENĚK, Jiří, Jitka BREŠOVÁ a Josef SMOLÍK. *Interkulturní psychologie: současný výzkum a aplikace*. Brno: Mendelova univerzita v Brně 2013, s. 33.

²³ Srov. CHERRY, Kendra. *Understanding Collectivist Cultures*. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-are-collectivistic-cultures-2794962> [cit. 2021-06-30].

²⁴ Srov. *Collectivistic Culture*. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/collectivistic-culture> [cit. 2021-06-30].

zájmy, a dochází také k úpadku kolektivních akcí.²⁵ Individualismus ovšem neznámá, že ve společnosti dochází k úplné asociaci a nezávislosti. Často vznikají skupiny zaměřené na pomoc a podporu lidem, jenž mají stejné zájmy či zkušenosti z dané oblasti, jako jsou třeba homoparentální rodiče, alkoholici anebo bulimici.²⁶

1.2 Narcistická osobnost

Narcismus – pojem, který dnes už neodmyslitelně patří k následkům individualismu. V běžném hovoru jako narcistu označujeme někoho, kdo je posedlý svým vzhledem, avšak lidé s narcistickou poruchou osobnosti se řadí mezi vážné duševní poruchy. S lidmi, kteří trpí touto poruchou osobnosti, se můžeme setkat prakticky kdekoliv. Je ale namístě rozlišovat mezi zdravou sebeláskou, která je ve společnosti spíše žádaná a patologickým narcismem, jenž může člověku způsobovat problémy v mnoha oblastech života.

Sigmund Freud ve své práci *Uvedení do narcismu* z roku 1914 charakterizoval narcismus jako „*zaměření libida na vlastní osobu*“. V souvislosti s touto koncepcí rozlišoval mezi narcismem primárním, který se objevuje u malých dětí, a narcismem sekundárním, který se objevuje u dospělých osob.²⁷ Stejně jako Freud chápal a používal dělení narcismu také Erich Fromm. Ten se jako jeden z mála autorů zabýval také zdravým narcismem, který považoval za užitečnou vlastnost člověka potřebnou k přežití.²⁸ Dnes se po vzoru americký sociologů jako narcismus nazývá „*přechod od omezeného individualismu k individualismu totálnímu*“. Ten se projevuje tím, že jsou lidé stále zahleděnější do sebe a mají potřebu se vyjadřovat ke všemu, co se kolem nich děje. Zejména na sociálních sítích, kde se pod příspěvky rozjíždí mnohdy až nesmyslné debaty, kde má každý z účastníků svou „pravdu“ – zde jde totiž o právo a narcistické potěšení vyjádřit se.²⁹

Někteří autoři se ale rozcházejí v samotné podstatě teorie narcismu, tedy v tom, zda je taková osoba zaměřená spíše na sebeobdiv či sebenávist. Zatímco se Freud zpočátku

²⁵ Srov. LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 18-19.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 20.

²⁷ Srov. PECHOVÁ, Olga a Daniel DOSTÁL. *Narcismus jako rys osobnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 11-12.

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 17-18.

²⁹ Srov. LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 18-22.

přikláněl ke konceptu sebelásky, po vydání strukturální teorie byl nucen svůj názor změnit a poději se ukázalo, že narcismus je spíše obranou proti agresivním pudům než sebeláskou.³⁰ Posedlost sebou samým se tak dnes projevuje například strachem z nemoci, ze smrti, ze společnosti a lidských vztahů, které na člověka působí agresivně.³¹ Narcista se uvnitř cítí prázdný, je nespokojený se svým životem a má pocit, že jeho existence je zbytečná. Dochází u něho ke kolísání sebeúcty, grandióznímu pocitu vlastní důležitosti a bezohlednosti. Takovýto patologický narcismus, jenž se vyskytuje u osob s poruchami charakteru, nám může něco povědět o neklinickém narcismu jakožto společenském jevu. Tento typ osobnosti je charakteristický svým sebevědomím, dychtěním po uznání a obdivu, pohrdavostí k těm, s kterými manipuluje a touze po citových prožitcích, s nimiž zaplňuje prázdno v sobě. Jeho osobní vztahy jsou povrchní a neuspokojivé, často vyhledává jen chvilkovou intimitu.³² Člověk s touto poruchou sám sebe vnímá jako výjimečného a od ostatních očekává příznivé zacházení. Lidi ve svém životě vnímá pouze jako objekty sloužící k uspokojování svých potřeb. Není pro něho ani neobvyklé druhým lhát a vytvářet tak u ostatních lichotivější obraz sebe sama. Dále se narcistická osobnost vyznačuje především nedostatkem empatie a ohleduplnosti k ostatním lidem, neschopností přijmout kritiku a cítit vinu za své skutky, arogantním myšlením a chováním, domýšlivostí a sobeckostí, což se projevuje ve všech oblastech života narcisty – od práce a přátelství až po rodinné a milostné vztahy.³³

Narcismus postihuje více muže než ženy a často začíná v dospívání nebo rané dospělosti. Jeho příčina není přesně známá, někteří vědci se však domnívají, že na vývoj poruchy mohou mít vliv rodičovské výchovné styly, které jsou buď příliš ochránářské nebo dítě zanedbávají.³⁴ Nejvýznamnější psychoanalytik z oblasti narcismu Heinz Kohut považoval za příčinu vzniku narcistické poruchy tzv. zranění z dětství, kdy se dítěti v období fáze zrcadlení od jeho matky nedostává dostatek sebelásky, která podle některých

³⁰ Srov. LASCH, Christopher. *Kultura narcismu: americký život ve věku snižujících se očekávání*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016, s. 48-49.

³¹ Srov. LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013, s. 29.

³² Srov. LASCH, Christopher. *Kultura narcismu: americký život ve věku snižujících se očekávání*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016, s. 54-57.

³³ Srov. SMITH, Melinda, M.A. a Lawrence ROBINSON. *Narcissistic Personality Disorder*. Dostupné z: <https://www.helpguide.org/articles/mental-disorders/narcissistic-personality-disorder.htm> [cit. 2021-06-30].

³⁴ Srov. *Narcissistic personality disorder*. Dostupné z: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/narcissistic-personality-disorder/symptoms-causes/syc-20366662> [cit. 2021-06-30].

úzce souvisí s láskou k druhým. Kohut narcistické poruchy považoval za typické pro naši dobu, což ho také vedlo k hledání sociálních faktorů, které by je mohly způsobovat.³⁵ Zdá se, že člověk dnes žije jen přítomností, sám pro sebe, a nestará se o tradice ani o ty, co přijdou po nás. Budoucnost vidíme spíše pesimisticky, a proto se vyvinula narcistická společnost, jenž si hýčká své mládí a zdraví a lační po vlastím blahobytu.³⁶ Narcismus se tak ukazuje jako ten nejlepší způsob, jak zvládat každodenní strasti, které nám život přináší, a tím dochází k proměně celé sociální sféry, včetně rodiny.³⁷

1.3 Zdravý individualismus

Stejně tak, jako má každá mince dvě strany, tak ani individualismus nepřinesl pouze společnost plnou sebestředných narcistů. V tomto případě můžeme mluvit o jakémisi zdravém individualismu, kde zaměření se na vlastní osobu není ve společnosti bráno jako něco negativního, ba naopak chtěného a žádaného.

Pro dnešní individualismus jsou nejdůležitější hodnoty svobody, seberealizace, štěstí, autentičnosti, uvědomění, osobního rozvoje, úspěchu, osobnosti, zdraví a práce. Zaměření se na vlastní osobu ve „zdravém světle“ můžeme pozorovat například v potřebě sebezdokonalování. Jedinci se zabývají především sami sebou a učí se, jak na sobě pracovat.³⁸ Vznikají dokonce tzv. „praktiky péče o sebe“, díky nimž může jedinec jednat vůči svému tělu, myšlení a duši tak, aby dosáhl štěstí, moudrosti a dokonalosti.³⁹ Velký zájem tak narůstá o knihy určené ke trénování rozumu, knihy o meditaci, o zdravém životním stylu, o vymanění z toxických vztahů až po dosahování orgasmu. Tak, jako lidé dříve vášnivě poznávali okolní svět, se dnes pouštějí do poznávání svého „vnitřního světa“.⁴⁰ Zvláště nyní, kdy se svět na chvíli zastavil, máme více času ponořit se do sebe a pracovat na sobě. Zde je však poměrně tenká hranice mezi prací na vlastní osobnosti a zaujatostí vlastní osobou, jenž se blíží narcismu. Tyto dvě životní strategie se totiž

³⁵ Srov. PECHOVÁ, Olga a Daniel DOSTÁL. *Narcismus jako rys osobnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 21-23.

³⁶ Srov. LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 81-82.

³⁷ Srov. LASCH, Christopher. *Kultura narcismu: americký život ve věku snižujících se očekávání*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016, s. 67.

³⁸ Srov. JACYNO, Małgorzata. *Kultura individualismu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, s. 14.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 192.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 14.

navzájem vylučují a pokud se jedinec pustí do hledání svého jáství, musí si dát pozor na to, aby se z této jeho cesty nestala posedlost sebou samým.⁴¹

Oscar Wilde kdysi ve své knize *Lidská duše za socialismu* napsal: „*Se zrušením soukromého vlastnictví budeme mít pravý, krásný, zdravý individualismus. Nikdo nepromarní život hromaděním věcí a symbolů věcí. Člověk bude žít. Žít je ta nejvzácnější věc na světě. Většina lidí jen přežívá*“.⁴² Wilde se domníval, že cesta k individualismu vede přes socialismus a že k tomu, aby byli lidé šťastní, musí se vzdát svého soukromého majetku. Je ale otázkou, zdali zrušení soukromého majetku je opravdu tou správnou cestou ke štěstí. Adam Smith totiž naopak tvrdil, že jedinci zvyšují své štěstí právě tím, že hromadí majetek.⁴³ Mým názorem je, že neexistuje žádný univerzální návod, jak by všichni lidé na světě mohli být šťastní a to, že by se všichni dokázali vzdát svého soukromého majetku ve prospěch celosvětového štěstí je až poněkud utopická a nerealizovatelná představa.

I když se dnes životní strategií stal individualismus, tak i přes to ve společnosti dochází k nárůstu psychosomatických onemocnění, převážně depresí a úzkostí. Lidé totiž při honbě za úspěchem zapomínají na odpočinek a relaxaci a při potížích spoléhají na moderní medicínu.⁴⁴ Závratě, nevolnosti a bolesti hlavy či žaludku mohou postihnout ale i naprosto fyzicky zdravého jedince. A viníkem v tomto případě může být právě přepracovanost. Žijeme ve zrychlené době, díky mobilním telefonům jsme pro ostatní dostupní téměř nepřetržitě, a to se také podepisuje na našem zdraví.⁴⁵ Stres je téměř všude přítomný, setkávají se s ním už i malé děti na základních školách a provází nás ve větší či menší míře celý život. Typickým projevem stresu bývá například napětí v očích, nespavost, únava, poruchy chuti, zažívací potíže či bolesti hlavy.⁴⁶ Ne vždy ale léky mohou pomoci a v tu chvíli se lidé začnou obracet na své nitro. Zde zdravý individualismus spočívá v tom, že se zaměříme sami na sebe a na moment odstrháme svou mysl od okolního světa. Toho můžeme dosáhnout třeba cvičením, procházkou se

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 140-142.

⁴² WILDE, Oscar. *Essaie*. V Praze: Kamila Neumannová, 1909, s. 16.

⁴³ Srov. SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. V Praze: C.H. Beck, 2010, s. 80.

⁴⁴ Srov. KOCIÁNOVÁ, Martina. *Společenský systém je založený na dravosti, bezohlednosti, individualismu a iluzi nekonečného růstu, říká Jan Hnízdil*. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/spolecensky-system-je-zalozeny-na-dravosti-bezohlednosti-individualismu-a-iluzi-7482092> [cit. 2021-06-30].

⁴⁵ Srov. RANKIN, Lissa. *Mysl je mocný lékař: vědecký důkaz o tom, že se sami můžete uzdravit*. V Brně: Jota, 2014, s. 147.

⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 154.

psem, výletem do přírody nebo posezením s přáteli. Záleží zkrátka individuálně na každém zvláště, co mu přináší klid a radost.⁴⁷

Každý si v pojmu zdravý individualismus vlastně může najít vlastní definici. Pro někoho tento termín může znamenat stav duševní a fyzické vyrovnanosti, pro někoho jiného bude zdravý individualismus představovat například sebelásku. Ta se v posledních letech stala trendem zejména proto, že pokud se nenaučíme mít rádi sami sebe, nemůžeme milovat ani ostatní. Sebeláska ovlivňuje všechny naše vztahy a pokud chceme mít šťastný a naplněný život, musíme se naučit milovat sami sebe i se svými nedostatky.⁴⁸ Tématu vztahů se budu ale ještě podrobněji věnovat v následujících kapitolách mé bakalářské práce.

1.4 Sílicí materialismus – touha po bohatství

„Je pondělí, a to je špatná zpráva pro všechny, kdo se v životě rozhodli obstarávat si peníze prací.“⁴⁹ Tento, pro někoho mnohdy provokativní popis, jsem na sociálních sítích zahlédla u fotek a videí z exotických dovolených hned u několika tzv. *influencerů*. Není tedy divu, že jednou z nejčastějších odpovědí dnešních dětí na otázku, čím se jednou chtějí žít, je být právě zmiňovaným influencerem. Vidina bohatství a luxusu za cenu „pouhého“ sdílení vlastního života a propagaci reklamních značek, se pro dnešní mladou generaci stala více než lákavou. Mají se ale lidé, kteří si vydělávají peníze prací, cítit podřadní? A jak vůbec samotnou *práci* chápat?

Poprvé bylo slovo práce, ve smyslu „*fyzické námahy směřující k zajištění materiálních potřeb společnosti*“ použito v roce 1776, nicméně koncepce práce jako pramene bohatství je poměrně novým fenoménem známým až z posledních dvou století. S ním vznikla dosud neznámá globální nerovnost a pocit nadřazenosti.⁵⁰ S prací se začalo nakládat jako s věcí a vznikl neoddělitelný svazek mezi prací a kapitálem.⁵¹ Všichni úspěšní zaměstnavatelé té doby si navíc dokázali své dělníky získat na celý život a tím snížili jejich pracovní mobilitu. Běžně se tak stávalo, že si mladý učeň mohl být téměř jistý tím, že na stejném místě bude pracovat až do stáří. Tuto „dlouhodobou mentalitu“

⁴⁷ Srov. RANKIN, Lissa. *Mysl je mocný lékař: vědecký důkaz o tom, že se sami můžete uzdravit*. V Brně: Jota, 2014, s. 217.

⁴⁸ Srov. *Sebeláska a sebezpřijetí klíč pro šťastný a spokojený život*. Dostupné z: <https://cestarelaaxace.cz/sebelaska/> [cit. 2021-06-30].

⁴⁹ KAZMA KAZMITCH. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CLCZCnir2h/> [cit. 2021-06-30].

⁵⁰ Srov. BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 26-27.

⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 28-31.

dnes ale vystřídala mentalita krátkodobá, a proto stejně tak jako většina partnerů nepočítá s tím, že spolu zůstane až do smrti, tak ani mladí pracovníci neočekávají, že na stejném místě zůstanou celý život.⁵² Podle některých interpretací vede současný individualismus k rozpadu společenství a sociálních pout, jelikož se jednotlivci snaží ze svého života vymačkat co nejvíce zdraví, štěstí, mládí a hlavně peněz. Díky tomu došlo ke změně objektu investice – tím se stalo především vlastní „já“ a na něm se také neúnavně pracuje.⁵³

K tomu, aby bylo možné „být sám sebou“ a rozvíjet své vlastní „já“ se jako vhodný prostředek ukázala být spotřeba, jenž se také stala principem sociální integrace jedinců.⁵⁴ Ta dala vzniknout masové konzumní společnosti, jejíž hranice se vlivem individualismu neustále rozšiřují a my jsme tak nuceni stále konzumovat – ať už informace, které se na nás valí z médií, tak i dokonce naši samotnou existenci.⁵⁵ Ale co když nejsme schopni dosáhnout našich vysněných cílů a úspěchů, jež vidíme všude na sociálních sítích, a nám se tak nepodaří zcela naplnit a rozvinout své vlastní „já“?

Každý se ve veřejném prostoru snaží primárně ukázat jen své úspěchy, a tím o něm poté vzniká v očích ostatních obraz o dokonalém životě. Ne všichni si ale uvědomují, že prohry a zklamání jsou neoddělitelnou součástí života, a tak se především u mladších ročníků může stát, že se po setkání s neúspěchem propadnou do depresí. Potřeba úspěchu je přitom naprosto přirozená, chybou je ale to, že si úspěch definujeme příliš materialisticky. Naše společnost je posedlá čísly, toužíme se měřit s ostatními, naháníme počty „followers“ na Instagramu a ženeme se za penězi, o nichž se domníváme, že nám přinesou štěstí.⁵⁶ Lidi totiž lze snadno převést na náboženství konzumu a materialismu. Obrovské množství z nás bylo svedeno k přesvědčení, že mít více majetku je pro dobrý život zásadní. Spokli jsme myšlenku, že aby se člověk měl dobře, musí být nejprve dobře zajištěný. A mnozí z nás se tak naučili hodnotit svůj vlastní blahobyt a úspěch ne pohledem na svoje vlastní nitro, ale ven na to, co máme a co si můžeme koupit.⁵⁷

⁵² Srov. BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 31-33.

⁵³ Srov. JACYNO, Małgorzata. *Kultura individualismu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, s. 7-10.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 22.

⁵⁵ Srov. LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008, s. 14-15.

⁵⁶ Srov. MACA, Tomáš. *Psycholog: Síli bezohlednost lidí. Narcismus je teď norma, podporují ho sociální sítě*. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/psycholog-uspech-bereme-moc-materialisticky-socialni-site-pr/r~a5b88d8eef3211e9a24cac1f6b220ee8/> [cit. 2021-06-30].

⁵⁷ Srov. KASSER, Tim. *The High Price of Materialism*. Cambridge, Mass: MIT Press, 2002, s. 1-4.

Tím nejlepším způsobem, jak takového bohatství co možná nejrychleji dosáhnout, je být influencerem/youtuberem.⁵⁸ Dřív bylo téměř nemožné a dost vzácné, aby si mladí teenageři vydělávali statisíce měsíčně, a většinou k tomu potřebovali nejdříve něco umět a dokázat. Ale dnešní éra internetu dala možnost stát se bohatým téměř komukoliv, kdo má účet a dosah na nějaké sociální síti.⁵⁹ Je to vlastně práce bez práce, kdy dostáváte peníze za to, že na svém profilu ukazujete luxusní produkty, které vám firma zaslala, nebo třeba jezdíte na dovolené a ubytováváte se v hotelech, které následně doporučíte svým sledujícím. Influenceri jsou tak využíváni jako jakýsi „marketingový kanál společnosti“.⁶⁰ O tom, jaký život vám dokážou zajistit čísla sledujících na sociálních sítích, natočil video známý komik a provokatér Kazma Kazmitch, který ukázal, že k tomu, aby si člověk mohl splnit nejrůznější sny, potřebuje jen dobře rozjetý profil na Instagramu. Na tomto samotném konceptu se nemusí zdát nic špatného až do té doby, dokud trend bohatství, který influenceri na sociálních sítích reprezentují, nevyvolá u publika pocit, že se jedná o jakýsi standard, a že k tomu, aby se člověk stal majetným, už není třeba pracovat.⁶¹

To, že na světě narůstá materialismus můžeme vidět všude kolem nás, ale tím nejzákeřnějším aspektem této moderní doby je to, že nejde jen o to mít dost, ale o to mít víc než ostatní. V této souvislosti ovšem nikdy nikdo nemůže mít dost, protože vždy bude existovat někdo, kdo bude mít více. Pouhé „touhy“ zažíváme jako nutné „potřeby“ a díky tomu se z většiny z nás stali dobří konzumenti, čehož si jsou reklamní manažeři dobře vědomi.⁶² Ti také svoje působení přesunuli převážně na sociální sítě, které v poslední době zažívají úspěch, a to nejenom u mladých uživatelů. Internet a s ním související sociální sítě dokázaly změnit celý náš způsob života, včetně společenských vztahů, a proto se jimi budu zabývat i v následující části práce.

⁵⁸ Srov. POTMĚŠILOVÁ, Petra, Milena ÖBRINK HOBZOVÁ (eds.). *Mládež a hodnoty 2018: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti*. Dostupné z: <https://www.vydavatelstviupol.cz/cz/978-80-244-5408-5> [cit. 2021-06-30] s. 12.

⁵⁹ Srov. HÁJKOVÁ, Kateřina. *Jak materialismus, který prezentují influenceri, kazí charakter celé společnosti*. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/ditevsiti/vzdelani/7001-jak-materialismus-ktery-prezentuji-influenceri-kazi-charakter-cele-spolecnosti> [cit. 2021-06-30].

⁶⁰ LICHTENBERKOVÁ, Kateřina, Marta GELLOVÁ, Jana MERUNKOVÁ a František KLUFKA. *Na penězích záleží*. Praha: Yourchance, 2018, s. 74

⁶¹ Srov. HÁJKOVÁ, Kateřina. *Jak materialismus, který prezentují influenceri, kazí charakter celé společnosti*. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/ditevsiti/vzdelani/7001-jak-materialismus-ktery-prezentuji-influenceri-kazi-charakter-cele-spolecnosti> [cit. 2021-06-30].

⁶² KASSER, Tim. *The High Price of Materialism*. Cambridge, Mass: MIT Press, 2002, s. 1-4.

2. NAVAZOVÁNÍ A UDRŽOVÁNÍ VZTAHŮ SOUČASNÉ MLADÉ GENERACE

Vztahy – bezpochyby neodmyslitelná součást života. Ať už se jedná o vztahy partnerské, přátelské či rodinné, všichni jsme s druhými lidmi v nějakém vztahu. A jestli je nějaká sféra, která prošla ve 21. století opravdu strmým vývojem, tak jsou to právě vztahy. Se vznikem internetu a sociálních sítí vznikla úplně nová metoda navazování a udržování interpersonálních vztahů, která se na první pohled mohla zdát jako nápomocná a užitečná k tomu, abychom vedli kvalitní a dlouhodobé vztahy, ovšem postupem času se ukázalo, že možnost neustálého kontaktu s ostatními lidmi kvalitu vztahů spíše podkopává. A i když mají sociální sítě sílu lidí sblížovat, mají také sílu lidí oddělovat. Najít tak mezi současnou mladou generací pár, kterému by sociální sítě nikdy nezasáhly do vztahu, se podobá tomu najít jehlu v kupce sena. S jakými zásadními změnami se tedy v této oblasti v postmoderní době setkáváme?

Pokud bychom se podívali na partnerské vztahy v průběhu 20. století zjistili bychom, že určité rozdílnosti můžeme najít v každé generaci. Například pro generaci narozenou mezi válkami byla běžná domluvená manželství a rozvody v této době byly téměř neznámé. Úkolem žen bylo starat se o domácnost, děti a manžela a hlavní slovo v rodině měl muž. V těchto vztazích dominovala především vzájemná úcta a respekt manželů i přes to, že v partnerství často chyběla láska. Mládež 60. let už nebyla tak svazována rozhodnutími svých rodičů a své partnery si tak jedinci mohli vybírat sami. Ženy se mnohdy vdávaly ještě před dovršením osmnácti let, neboť bylo třeba zajistit, aby se dítě narodilo do manželského vztahu.⁶³ Zároveň se ale tato kultura začala více zajímat o lidskou sexualitu a práva žen a celkově také požadovala změnu společnosti, díky čemuž došlo k poměrně rychlé revoluci mladé kultury. Zejména v Americe se v 60. letech zrodila kultura svobody, jejíž mládež toužila zažít „léto lásky“ a jedním ze znaků životního stylu dominujícího hnutí Hippies byla právě volná láska.⁶⁴ Tato kultura měla vliv i na socialistickou československou mládež, jelikož se jejich zájem díky postupnému uvolňování od oficiální státní ideologie, ke kterému docházelo od počátku 60. let až do

⁶³ Srov. MATOUŠKOVÁ, Veronika. Vztahy v proměnách času. Co vše se změnilo od generace našich babiček? Dostupné z: <https://www.dama.cz/clanek/vztahy-v-promenach-casu-co-vse-se-zmenilo-od-generace-nasich-babicek> [cit. 2021-06-30].

⁶⁴ Srov. *Kontrakultura 60. let*. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kontrakultura_60._let [cit. 2021-06-30].

roku 1968 a tzv. Pražského jara, začal odvíjet od západních hranic.⁶⁵ Díky sexuální revoluci a rozšíření antikoncepce, která dala ženám v této době možnost regulace početí, mohly ženy dosahovat vyššího vzdělání a tím i získat větší emancipaci. Narůstající feminismus také začal kritizovat tradiční dělbu rolí v rodině a vlivem individualismu docházelo ke zdůraznění vlastní nezávislosti, což vedlo až k tomu, že se základní jednotkou společnosti namísto rodiny stal jednotlivec.⁶⁶ Generace „Husákových dětí“, tedy dětí narozených přibližně mezi lety 1968-1983, už měla poněkud větší volnost ve výběru svého partnera, neboť své mládí již často prožívali ve svobodné společnosti. Bylo tedy běžné, že se tato generace nikterak do manželství nehrnula, ale spíše si užívala svobodu spojenou s možností cestování po světě, založení svého vlastního podnikání či jiné seberealizace. Kromě oddalování manželství doba přinesla také uvolnění vztahů – z rozvodů se stávala relativně běžná záležitost a přibývalo i dětí narozených mimo manželství.⁶⁷ Dalším důvodem, proč u této generace klesl zájem o uzavírání manželství bylo i to, že po revoluci novomanželům skončily výhody spojené s novomanželskou půjčkou a nárokem na byt, které byly za socialismu mladým lidem poskytnuty.⁶⁸ Byly to právě změny po roce 1989, které tak významně proměnily partnerské i osobní vztahy a najít vhodného partnera a spolu s tím zajistit i harmonické fungování vztahu, se stalo obtížnější než dříve. Kromě snižujícího se počtu uzavřených manželství a zvyšujících se počtů rozvodů, začaly vznikat také nejrůznější alternativy partnerských vztahů, o kterých se zmiňuji v podkapitole *Otevřené vztahy – trend singles a mingles, friends with benefits*.⁶⁹

A konečně generace nazývaná jako Z, přesněji generace dětí narozených po roce 1996, která jako první generace vyrůstala na sociálních sítích, což má zásadní vliv nejen na to, jak vidí sami sebe, ale také na jejich vztahy. „*I přesto, že jsou spolu propojeni více*

⁶⁵ Srov. MARJÁNKO, Bedřich. *60. léta obraz čs. společnosti na začátku tohoto období*. Dostupné z: http://www.totalita.cz/60/60_02.php [cit. 2021-06-30].

⁶⁶ Srov. VAVEROVÁ, Marie. *Za oponou utváření rodinných a partnerských vztahů*. Dostupné z: <https://dokumenty.osu.cz/ff/semestr-psychologie/3.pdf> [cit. 2021-06-30] s. 15.

⁶⁷ Srov. MATOUŠKOVÁ, Veronica. *Vztahy v proměnách času. Co vše se změnilo od generace našich babiček?* Dostupné z: <https://www.dama.cz/clanek/vztahy-v-promenach-casu-co-vse-se-zmenilo-od-generace-nasich-babicek> [cit. 2021-06-30].

⁶⁸ Srov. VONDROVÁ, Alice. *Nestabilní vztahy a chaos v hlavách dětí*. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/clanek/destabilni-vztahy-a-chaos-v-hlavach-deti-40268196> [cit. 2021-06-30].

⁶⁹ Srov. MÜLLEROVÁ, Petra. *Proměny partnerských vztahů*. Dostupné z: <https://www.profairplay.cz/promeny-partnerskych-vztahu/> [cit. 2021-06-30].

než kdy dřív, jsou mladí lidé často sami.“⁷⁰ Tento paradox podporuje i fakt, že aplikace a nástroje původně určené k tomu, aby lidem pomáhaly při hledání ideálních partnerů, souvisejí s poklesem randění u mladých lidí, dle srovnání statistik s předchozí generací. Zde může být na vině právě přehnaná individualistická kultura, která z vyumělkovaných profilů na sociálních sítích vytváří produkty určené k rychlé spotřebě.⁷¹ Nemít tak v dnešním světě na internetu založený alespoň jeden účet na jakékoliv sociální síti představuje společenskou sebevraždu a ten, kdo účet nemá, jako by snad ani neexistoval. A nejsou to jen teenageři, kteří si zakládají účty. Mnohdy i samotní rodiče svým dětem vytvářejí profily a ti se tak na sociálních sítích pohybují od útlého věku. Bohužel si ale neuvědomují všechna rizika, která dětem na internetu hrozí, jako jsou například sexuální predátoři či kyberšikana. Problémem je ale i to, že rodiče už téměř nerespektují soukromí svých dětí a sdílejí na internetu fotky, které dříve zůstávaly pouze v rodinných albech.

To, jak jsou sociální sítě pro dnešní mladé lidi pro seznamování s druhými lidmi důležité dokládá i skutečnost, že na trhu existují knihy a návody zaměřené na to, jak si na sociálních sítích vytvořit dobrý profil a díky tomu i najít vztah. Internet se stal novým nástrojem pro romantickou komunikaci, ale zároveň dal člověku možnost u druhých vyvolat takový dojem o vlastní osobě, jaký si jenom přeje. Seznamování přes internet s sebou tudíž nese rizika, s kterými je třeba vždy počítat.⁷² Jedním takovým rizikem může být například lhaní. Lžeme, abychom druhé oklamali, a právě k tomu je virtuální prostředí jako stvořené. Při komunikaci v reálném životě máme větší možnost lži odhalit díky neverbálním indikátorům, jako je mimika v obličeji, řeč těla či tón hlasu. Jenže na internetu a převážně na sociálních sítích lidé lžou s mnohem větší mírou, neboť se snaží předvádět své vylepšené já, nikoliv to skutečné. *Digitální lži* je tak prakticky vše, co o sobě lidé píšou na sociálních sítích i to, jak se ostatním prezentují, neboť vždy je jejich úmyslem předvést se druhým lidem ve vylepšené verzi.⁷³

⁷⁰ PATOČKOVÁ, Jana. *Vztahy generace Z. Méně sexu, více sebeuvědomění a úzkost z budoucnosti*. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/4228-vztahy-generace-z-mene-sexu-vice-sebevedomeni-a-uzkost-z-budoucnosti> [cit. 2021-06-30].

⁷¹ Srov. Tamtéž.

⁷² Srov. BRAMLY, Rosine a Annick LANOË. *Jsem nesmělá, ale léčím se*. Praha: Rybka Publishers, 2009, s. 61-67.

⁷³ Srov. TOMAN, Ivo. *Debordelizace vztahů: zbavte se vztahových kurvítek*. Praha: Taxus International, 2020, s. 83-87.

2.1 Virtuální láska a přátelství

Současná, a částečně i předchozí generace, vnímá virtuální vztahy za běžný a každodenní prvek života. Večer usínat a ráno vstávat s mobilním telefonem v ruce není nic, co by snad ještě někoho znepokojovalo, a tak není divu, že se udržování romantické lásky a přátelství v online prostředí stalo součástí postmoderní kultury. Mohou se ale tyto vztahy stát plnohodnotnými a nahradit tak v budoucnu vztahy založené na osobním kontaktu?

I když se nám to tak může zdát, seznamování přes internet není úplně novodobým fenoménem jednadvacátého století. První „počítačové seznamky“ (ne ještě internetové seznamky, jako známe my dnes) totiž začaly vznikat již v 60. letech 20. st. v USA. Páry, které dal dohromady počítač, se však tehdy považovaly za nenormální až asociální jedince, kteří si nedovedou najít partnera běžným způsobem. S vývojem technologií a změnou společnosti se internetové seznamky spolu s ostatními sociálními sítěmi staly obvyklou záležitostí a v západních státech se staly dokonce druhým nejčastějším způsobem seznámení.⁷⁴ Virtuální vztahy představují novou formu osobních vztahů, jenž se zakládají na setkávání ve virtuálním prostředí – osobní schůzky již nejsou ústřední, často u nich totiž dochází i k jejich úplné absenci.⁷⁵ Jak ale výzkumy naznačují, povaha online komunikace se výrazně liší od našich sociálních interakcí v reálném životě.⁷⁶

K vytvoření lidských vazeb je potřebná komunikace, která však k tomu, aby vztahy byly kvalitní a zdravé, vyžaduje pohled z očí do očí. Z tohoto důvodu můžeme jakékoliv virtuální, digitální či on-line vztahy považovat za nenormální a nezdravé, neboť nesplňují podmínku osobního kontaktu. Mnoho lidí se dnes ale uchyluje do virtuální reality, jenž láká svou jednoduchostí a možností kontrolovatelnosti a ovladatelnosti.⁷⁷ Jedním z nejvýznamnějších rozdílů mezi virtuálními a osobními vztahy je bezprostředně anonymita. Lidé mají v online prostředí menší strach ze zesměšnění či odmítnutí druhou osobou, a tak mají tendenci zveřejňovat své osobní informace a myšlenky ve větší míře

⁷⁴ Srov. *Revoluce lásky: jaká je její budoucnost v digitálním věku?* Dostupné z: <https://www.internetovyinstitut.cz/post/revoluce-l%C3%A1sky-jak%C3%A1-je-jej%C3%AD-budoucnost-v-digit%C3%A1ln%C3%ADm-v%C4%9Bku> [cit. 2021-06-30].

⁷⁵ Srov. BEN-ZE'EV, Aaron. *Virtual Relationships: Love and Sex in Cyberspace*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/307863634_Virtual_Relationships_Love_and_Sex_in_Cyberspace [cit. 2021-06-30] s. 1.

⁷⁶ Srov. *Relationships: Virtual Relationships*. Dostupné z: <https://www.tutor2u.net/psychology/reference/relationships-virtual-relationships> [cit. 2021-06-30].

⁷⁷ Srov. TOMAN, Ivo. *Debordelizace vztahů: zbavte se vztahových kurvítek*. Praha: Taxus International, 2020, s. 166.

než v reálném životě. Se zajímavým zjištěním přišel americký profesor Joseph B. Walther, jenž přišel s tzv. hyperpersonálním modelem virtuálních vztahů. Tento model naznačuje, že se virtuální vztahy stávají intenzivnějšími a důvěrnějšími rychleji, než je tomu u vztahů založených na osobním kontaktu. Důvěrnějšími převážně z toho důvodu, že účastníci online konverzace mají více času na „úpravu“ svých odpovědí tak, aby se ostatním prezentovali v co možná nejlepším světle, čemuž Walter říká „selektivní sebeprezentace“. Díky promítnutí pozitivního obrazu sebe sama bude i online partner chtít zveřejnit více osobních informací, což zvýší intenzitu vztahu.⁷⁸ Na sociálních sítích máme takovýchto virtuálních známých desítky až stovky, někdy i tisíce, posíláme jim zprávy, které bychom skutečnému partnerovi nikdy do očí neřekli, a to většinou proto, že ve virtuálním prostředí máme větší pocit kontrolovatelnosti. Například při odmítnutí nebo z nepříjemných situací je jednodušší vyváznout na internetu než v reálném životě, jelikož k tomu stačí jen pár kliknutí.⁷⁹ Ve virtuálním prostředí je také jednodušší vyjádřit druhému člověku svoji náklonnost a najít si partnera, jelikož není třeba jen čekat, dokud vám onen člověk nezkříží cestu.⁸⁰ Nicméně tyto virtuální vztahy mohou i rychleji končit, neboť je obtížné udržet intenzitu vzájemného svěřování na stejné úrovni po delší dobu.⁸¹

Digitální technologie a sociální sítě přinesly nové výzvy, se kterými se současná generace musí potýkat. Změnily strukturu vztahů – jejich pravidla, hranice, intimitu, způsob navazování/udržování, a daly vzniknout fenoménům, jako je online randění, online nevěra, online pornografie, závislost na internetu a videohráčích, cyberstalking a mnohým dalším problémům, které dnes často vedou k ukončení vztahů.⁸² Moderní páry na internetu čelí nepřehlednému množství příležitostí a neustálá možnost získání něčeho, nebo spíše někoho „lepšího“, podkopává kvalitu závazků. Hlavní překážkou v romantických vztazích tak není nalezení vhodného partnera, ale to zůstat zamilovaný do této jedné osoby. V naší kybernetické společnosti je totiž najít si partnera mnohem

⁷⁸ Srov. *Relationships: Virtual Relationships*. Dostupné z:

<https://www.tutor2u.net/psychology/reference/relationships-virtual-relationships> [cit. 2021-06-30].

⁷⁹ Srov. TOMAN, Ivo. *Debordelizace vztahů: zbatve se vztahových kurvítek*. Praha: Taxus International, 2020, s. 166-169.

⁸⁰ Srov. BEN-ZE'EV, Aaron. *Virtual Relationships: Love and Sex in Cyberspace*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/307863634_Virtual_Relationships_Love_and_Sex_in_Cyberspace [cit. 2021-06-30] s. 2.

⁸¹ Srov. *Relationships: Virtual Relationships*. Dostupné z:

<https://www.tutor2u.net/psychology/reference/relationships-virtual-relationships> [cit. 2021-06-30].

⁸² BORCSA, Maria, Valeria POMINI. *Virtual Relationships and Systemic Practices in the Digital Era*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10591-017-9446-6> [cit. 2021-06-30].

jednodušší, než s ním poté rozvíjet hluboký a dlouhodobý vztah. Nejčastější odpovědí na otázku, proč lidé udržují a vůbec navazují online sexuální vztahy je ta, že se jejich fantazie a touhy ve skutečných vztazích nenaplnují. Představitost může uspokojovat naše nejdivočejší fantazie a její výhodou je, že nemá prakticky žádná omezení. V online prostoru si druhého můžeme idealizovat, a právě idealizace je základním prvkem v romantické lásce.⁸³

2.2 Romantická láska – zamilovanost jako prožitek sebelásky

Láska je jednou z nejsilnějších lidských emocí. Má mnoho podob i definic, a asi jen málokdo si umí život bez ní představit. Život bez lásky by byl totiž něco jako oceán bez vody – suchý a prázdný. Láska lidstvo provází již od počátku věků. Díky ní jsme dokázali přežít miliony let, spojit se do komunit a rodin, spolupracovat, a nakonec i ovládnout celou planetu. Na romantickou lásku se však v mnoha kulturách pohlíželo jako na nemoc, a to hlavně z toho důvodu, že zamilovaní lidé často jednají iracionálně. Klasické romantické příběhy, jako třeba Romeo a Julie, nejsou oslavou lásky dvou mladých lidí, ale varováním před neštěstím, jenž může romantická láska způsobit.⁸⁴ Do popředí se romantická láska dostává až od 19. století, kdy se manželství začínají nově uzavírat na základě emocionálního souznění a přitažlivosti partnerů. Do této doby se sňatky uzavíraly čistě z ekonomických důvodů, nikoliv z lásky.⁸⁵ Dnes si romantickou lásku představujeme jako souznění dvou duší, tedy skutečnou lásku zahrnující přátelství, společné zájmy i sexuální vášeň. Přesto v sobě romantická láska ukrývá mnohá tajemství a ani řada vědců se během posledních dvou desetiletí nedokázala shodnout na tom, co to romantická láska je. Někteří lidé se na romantické lásce mohou stát i závislými, což má negativní dopad na jejich partnerské vztahy, které ukončují ve chvílích, kdy zamilovanost začne slábnout. Neurověda dokonce zjistila, že zamilovanost má na mozek podobný účinek jako kokain.⁸⁶

⁸³ Srov. BEN-ZE'EV, Aaron. *Virtual Relationships: Love and Sex in Cyberspace*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/307863634_Virtual_Relationships_Love_and_Sex_in_Cyberspace [cit. 2021-06-30] s. 2-4.

⁸⁴ Srov. MANSON, Mark. *A Brief History of Romantic Love and Why It Kind of Sucks*. Dostupné z: <https://markmanson.net/romantic-love#footnote-1> [cit. 2021-06-30].

⁸⁵ Srov. GIDDENS, Anthony. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*. Stanford, Calif: Stanford University Press, 1992, s. 38-39.

⁸⁶ Srov. PINTO, Sarah. *How do you define romantic love?* Dostupné z: <https://this.deakin.edu.au/self-improvement/how-do-you-define-romantic-love> [cit. 2021-06-30].

Stejně tak, jako je v našich životech důležitá láska k druhým, je důležitá také láska k sobě. Sebelásku může spousta lidí vnímat záporně ve smyslu přehnaného sebeobdivu, a proto se jí snaží vyhýbat. Ovšem zdravá sebeláska se nezaměřuje jen na sebe samého, ale také na druhé, a aby člověk mohl milovat druhé, musí nejprve milovat sebe. V posledních letech se však „*selflove*“ stalo spíše módní frází a momentálním trendem na sociálních sítích než opravdovou životní filozofií. Přijmout sám sebe představuje hlavně v západních zemích jeden z hlavních předpokladů úrovně naší sebeúcty, která je základním kamenem, na němž budujeme naše sebevědomí, sociální život i kariéru.⁸⁷ Je třeba ale zmínit, že existují zásadní rozdíly mezi sebeláskou a narcismem – zatímco zdravý jedinec umí přijmout sám sebe, svou osobnost a své tělo i se svými nedostatky, sebestředný sobecký narcista má se sebeláskou značné potíže. Jenže bez sebelásky nemůžeme nikdy zažít opravdovou lásku a mít dlouhodobý fungující vztah.⁸⁸ To také dokládá značné množství výzkumů, které se zaměřily na partnerské vztahy osob s narcistickou poruchou osobnosti. U těchto osob byla zjištěna vyšší míra lásky založené na klamu a ovládnutí partnera a pomocí behaviorálního pozorování byla u partnerů s vysokou mírou narcismu zjištěna také partnerská agrese.⁸⁹

V jednadvacátém století, kdy vládne individualismus, nedokáže spousta lidí udržet dlouhodobé vztahy, natož potom vztahy na celý život. Pro vztah je totiž důležité mít silné ego, tedy dobrý vztah sám se sebou. Opět se tedy dostávám k důležitosti sebelásky. Nejdůležitějším a zároveň i nejrannějším bodem je ale samotný výběr partnera. Toho si vybíráme na základě podobnosti či odlišnosti. Při výběru partnera se nejčastěji rozhodujeme pro takového člověka, který je nám alespoň trochu podobný, a to z toho důvodu, že si do svých partnerů projektujeme část sebe a ze zamilovanosti se tak stává pouhý prožitek sebelásky.⁹⁰ Avšak zamilovanost je jen prvotní fází, která dříve nebo později vyprchá, a pokud vztah není dostatečně silný, přihází jeho konec. Sociolog Zygmunt Bauman dnešní vztahy nazývá „tekutými“ právě z toho důvodu, že jsou často

⁸⁷ Srov. KOŠTÁLKOVÁ, Veronika. Kde leží hranice selflove. *COSMOPOLITAN*. 2021(05) Mafra, s.107-108.

⁸⁸ Srov. NOVOTNÁ, Lucie a Sébastien SERY. *Klíč ke vztahu: partnerská příručka pro ni: partnerská příručka pro něho*. Brno: Barrister & Principal, 2019, s. 18.

⁸⁹ Srov. PECHOVÁ, Olga a Daniel DOSTÁL. Narcismus jako rys osobnosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 44-45.

⁹⁰ Srov. URBANOVÁ, Anna. *Terapeut Pavel Rataj: „Nežijeme ve vztazích tak, aby mohly dlouhodobě obstát.“ (1. část)* Dostupné z: <https://www.heroine.cz/psychologie/1006-terapeut-pavel-rataj-nezijeme-ve-vztazich-tak-aby-mohly-dlouhodobě-obstat-1-část> [cit. 2021-06-30].

tak křehké a nestabilní. Problémem je dnešní konzumní doba, která nám dovoluje rozbité věci vyhazovat a nahrazovat je věcmi novými nebo lepšími, což často vidáme i ve vztazích. Ale láska a vztahy si vyžadují neustálou práci na zdokonalování, dávání i brání.⁹¹ A to je něco, co dnes mnoho lidí neumí.

2.3 Otevřené vztahy – trend singles a mingles, friends with benefits

Stejně jako my (jedinci), jsou i naše vztahy různorodé. Jinak fungují, jinak se vyvíjejí, mají odlišnou dynamiku. Prostě a jednoduše – neexistuje jeden návod ani jedna rada na to, jak by vztah měl vypadat. Není náhodou, že právě v dnešním vytíženém a uspěchaném světě narůstá zájem o různé alternativy v partnerských vztazích tak, aby každému vyhovovaly co možná nejlépe na míru – tedy každému individuálně, podle jeho potřeb a tužeb. Přibývá lidí, pro které vztah nejsou pouze dva, a zejména tzv. polyamorie se poslední dobou stává stále známějším a rozšířenějším termínem. Mohou ale otevřené vztahy zcela nahradit partnerskou monogamii? Budou dále přibývat alternativní partnerství, jako je například polyamorie a co si vůbec pod tímto termínem můžeme představit?

I přes to, že je polyamorie v posledních letech na vzestupu, troufla bych si říci, že její definice není ještě zcela v povědomí většiny společnosti. Slovo polyamorie, jak ho známe dnes, bylo poprvé použito již v roce 1992. Tento pojem se používá k pojmenování stavu, kdy má jedinec v tu samou dobu více než jeden otevřený romantický vztah.⁹² Být polyamorní tedy znamená mít otevřené romantické nebo intimní vztahy s více než jednou osobou najednou, přičemž tyto vztahy mohou zahrnovat kombinace lidí s různou sexuální orientací. Na rozdíl od cizoložství a nevěry je polyamorie konsenzuální a je sdělována všem zúčastněným. Lidé v polyamorních vztazích se mohou vdávat, avšak je třeba zmínit, že polyamorii nelze zaměňovat s bigamií či polygamií, jenž zahrnuje manželství s více než jednou osobou.⁹³ Největší propagonistkou polyamorie u nás je bezpochyby herečka z dokumentárního filmu *V síti* (2020) Tereza Těžká. Ta společně se svým manželem a dalšími 3 partnery žije v polyamorním vztahu již téměř 8 let a otevřeně se o něm zmiňuje nejen v médiích, ale i na svých sociálních sítích, kde své sledující s tímto

⁹¹ Srov. GÜMPLOVÁ, Petra. *Láska bankrotuje*. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/laska-bankrotuje.A061020_143121_in_rozhovory_svo [cit. 2021-06-30].

⁹² Srov. *Polyamory*. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/polyamory> [cit. 2021-06-30].

⁹³ Srov. HARTNEY, Elizabeth. *What Is Polyamory?* Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-does-polyamorous-mean-21882> [cit. 2021-06-30].

typem vztahu blíže seznamuje. Pro spoustu lidí však jakékoliv nemonogamní vztahy zůstávají stále tabu. Naše přesvědčení o tom, jak by vztahy měly vypadat, jsou hluboce kulturně zakořeněné, a proto jako jediné „normální“ a „přirozené“ partnerství považujeme pouze monogamní heterosexuální manželství. Tato přesvědčení o tradičním manželství jsou značně zastaralá, jelikož pocházejí z dob zemědělských kultur, kdy se v početně velkých rodinách považovalo manželství za pracovní nabídku. Pro otevřené sexuální vztahy ale neexistují žádné kulturně schválené scénáře, a tak se tito lidé mohou často setkat s odsuzováním ze strany většinové společnosti. Nová generace už je v rámci sexuality i sexuálních orientací otevřenější, což by v budoucnu mohlo pomoci k větší toleranci všech možných svobodných projevů lásky a intimity.⁹⁴

Častějším trendem, se kterým se v oblasti otevřených vztahů setkáváme, jsou nezávazné vztahy neboli „vztahy na půl úvazku“. K jejich rozmachu došlo převážně vlivem individualismu, který po jedincích vyžaduje, aby si ve vztazích drželi odstup, zachovávali si část sebe sama jen pro sebe a tím si uchovávali své „skutečné jáství“.⁹⁵ Vedle dlouhodobých vztahů tak začaly vznikat i vztahy krátkodobé, vyznačující se příležitostnou sexuální aktivitou. Jedním typem z této podmnožiny vztahů je tzv. přátelství s výhodami (*friends with benefits – FWB*), jenž kombinuje aspekty skutečného přátelství a romantiky.⁹⁶ „*Přátelé s výhodami spolu sdílejí fyzickou intimitu, aniž by se museli zavazovat k celoživotnímu romantickému vztahu*“.⁹⁷ Tyto vztahy jsou oblíbené proto, že přátelé pouze rozvinou dosavadní intimitu založenou na vřelosti a vzájemném respektu i bez toho, že by se do sebe zamilovali či jinak projevovali své city a emoce.⁹⁸ FWB se nejčastěji vyskytuje u mladých dospělých, kteří se nacházejí ve fázi hledání své vlastní identity. Díky téměř nulovému závazku, který v tomto vztahu panuje, mají mladí lidé větší prostor k experimentování, přičemž si mohou užívat výhod romantického vztahu, kterému nemusí věnovat příliš mnoho času a úsilí, a vyhnout se tak nevýhodám běžných partnerských vztahů, jako je kontrola, žárlivost, závislost, výčitky atd. Výzkumy

⁹⁴ Srov. HARDY, Janet W. a Dossie EASTON. *Etická coura: praktický průvodce polyamorií, otevřenými vztahy a dalšími svobodnými projevy sexu a lásky*. Praha: Synergie, 2018, s. 25-37.

⁹⁵ Srov. JACYNO, Małgorzata. *Kultura individualismu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, s. 193.

⁹⁶ Srov. GARCÍA, Herenia, Encarnación SORIANO a Gilberto ARRIAZA. *Friends with benefits and psychological wellbeing*. Dostupné z:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814032157> [cit. 2021-06-30] s. 241-242.

⁹⁷ HARDY, Janet W. a Dossie EASTON. *Etická coura: praktický průvodce polyamorií, otevřenými vztahy a dalšími svobodnými projevy sexu a lásky*. Praha: Synergie, 2018, s. 342.

⁹⁸ Srov. Tamtéž s. 85.

vedené se studenty ve věku od 18-25 let ukazují, že je tento typ vztahu vnímán jako nenáročný, neboť se v něm neočekává žádná komunikace spojená se zájmem o vztah a partnerskou exkluzivitu – ta je naopak přímo nežádoucí.⁹⁹ Vztah FWB je pro mladé lidi lákavý zejména kvůli volnosti a bezstarostnosti, kterou nabízí, ovšem někdy může být obtížné držet city stranou, a tak se ze vztahu, který původně začal jako otevřený a nezávazný, může stát plnohodnotný romantický vztah.

S jistotou můžeme říci, že jsme v současnosti svědky proměny osobních vztahů. Zatímco se před třiceti lety od mládeže očekávalo, že již ve svých 20 letech budou žít se svým stálým partnerem a zakládat s ním rodinu, dnešní společnost je v tomto směru poněkud uvolněnější a mladí lidé mají možnost volby, zda a kdy vůbec rodinu zakládat.¹⁰⁰ „Singles“ ale mohou být stále pro spoustu lidí nepochopenými, neboť jako společnost tíhneme k tomu žít v párech a všechny, co žijí sami vnímáme jako osamělé jedince a samotáře. V polovině minulého století byli dokonce tito jedinci považováni sociology i širokou veřejností za devianty a neatraktivní neurotiky. Převážně skupiny mladých lidí, jako jsou například absolventi univerzit, upřednostňují vlastní kariéru před partnerskými vztahy, anebo udržují partnerský vztah s někým, s kým nesdílejí jednu domácnost.¹⁰¹ Důvody, které v současnosti vedou k nárůstu *singlovství* jsou ty, že se mladí lidé necítí být připraveni mít vážný vztah a rodinu či to, že chtějí být nejprve finančně a materiálně zabezpečeni, což vyžaduje budování vlastní kariéry na úkor partnerských vztahů.¹⁰² Jenže u dlouhodobých singl stavů může dojít ke „ztrátě schopnosti partnerského soužití a přizpůsobení se jinému člověku“.¹⁰³ Lidé si jednoduše zvyknou na komfort samostatného bydlení a dělit se poté s partnerem o společný prostor pro ně může být náročné, ba dokonce nemožné. Individualismus, úspěšná kariéra a volnost se se slovem singles zkrátka pojí, ale ne vždy pod tento pojem spadají jen lidé, kteří si život bez partnera vybrali jako součást svého životního stylu. Vedle nich se do kategorie svobodných běžně řadí i osoby rozvedené a ovdovělé. Z tohoto důvodu hraje u statusu singles zásadní roli faktor volby (dobrovolnosti/nedobrovolnosti) a časovosti (dočasnosti/stability). Kromě

⁹⁹ Srov. LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK. *Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 113-118.

¹⁰⁰ Srov. TOMÁŠEK, Marcel. *Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice*. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41132261?seq=2#metadata_info_tab_contents [cit. 2021-06-30] s. 82.

¹⁰¹ Srov. Tamtéž s. 81-83.

¹⁰² Srov. Tamtéž s. 83-88.

¹⁰³ Tamtéž s. 93.

výhod jako jsou profesní úspěchy, nezávislost či dostatek volného času na seberealizaci a zábavu, obnáší singlovství i množství nevýhod, z nichž nejvýraznější je osamělost. Ta v některých případech narušuje celkovou životní spokojenost, kdy absence partnera převyšuje všechny výhody spojené se singlovstvím a jedinec tak svůj život hodnotí spíše negativně.¹⁰⁴

Kompromis mezi volností a závazkem nabízí lidem vztah mingle neboli „*married but single*“. Trend mingle vztahů vznikl v USA a Velké Británii a později se rozšířil do všech vyspělých států světa. Partneři v tomto vztahu žijí v oddělených domácnostech, přičemž si užívají výhod tradičního vztahu. Udržovat mingle vztah je vhodné pro jedince, kteří si chtějí uchovat svou nezávislost, soustředit se plně jen na sebe a svou kariéru a pro ty, kteří oddalují či zatím neplánují zakládat rodinu. Kromě svobodných a rozvedených udržují mingle vztahy také některé manželské páry.¹⁰⁵ V těchto vztazích spolu manželé žijí nezávazně v manželském svazku. Jde tedy o to, že manželé zůstávají stále spolu, i když už například jeden z nich má nového partnera. Zároveň si každý z nich může udržovat vlastní domácnost.¹⁰⁶ Výhodou mingle vztahů je již zmiňovaná nezávislost, dostatek času na vlastní seberealizaci nebo i to, že se tyto vztahy nestanou tak snadno stereotypními. Naproti tomu u mingles může docházet ke ztrátě důvěry partnera, žárlivosti, podezíravosti či výčitkám – proto tento způsob života není vhodný pro všechny páry.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Srov. ŠUCHA, Matúš a kol. *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku VIII*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 237-240.

¹⁰⁵ Srov. KRÁTKÁ, Anna. *Spolu, a přece každý sám. Vztahový trend mingle se hodí pro rozvedené*. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/mingle-single-vzat-partner.A210208_090953_ona-vztahy_drdiv [cit. 2021-06-30].

¹⁰⁶ Srov. TOMÁNEK, Pavol. *Nové podoby rodiny*. Dostupné z: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20120203044.pdf [cit. 2021-06-30] s. 48-49.

¹⁰⁷ Srov. NEUBERGEROVÁ, Barbora. *Trend moderní doby: mingles. Nejste jedním z nich?* Dostupné z: <https://www.zeny.cz/vztahy-a-rodina/trend-moderni-doby-mingles-nejste-jednim-z-nich-2222.html> [cit. 2021-06-30].

3. PROMĚNA MANŽELSTVÍ A RODINY VE 21. STOLETÍ

Jako malé holčičky jsme si jistě všechny představovaly ideální svatbu. Pohádky nás přeci učily, že na každého čeká jeho spřízněná duše, ideálně princ, do kterého se zamilujeme na první pohled, a samozřejmě i on do nás. *A ptáte se, co bylo poté? No měli svatbu, kupu dětí, a žili spolu všichni šťastně až do skonání věků.* Kdo by o něčem takovém nesnil. Jenže co když „ten pravý“ nepřichází, vyhlídky na svatbu jsou téměř mizivé a správný čas na děti je až ten, kdy budou oba partneři připraveni? Život zkrátka není vždy pohádka, vztahy jsou pestré a proměnlivé, převážně od počátku 21. století se setkáváme s nemalými změnami v oblasti manželství a rodiny. Někteří odborníci dokonce mluví o krizi rodiny. Ta ale spíše souvisí s tím, že lidé mají méně dětí, rodiny jsou nestabilní a rovněž klesají počty nově uzavřených manželství.¹⁰⁸ Dle Českého statistického úřadu činil počet uzavřených sňatků v České republice v roce 1989 81 262 a v roce 1990 dokonce 90 953. Od této doby sňatečnost prudce klesala, nejvíce v roce 2013, kdy bylo uzavřeno pouze 43 499 manželství, poté opět stoupla až do roku 2019, kdy přibýlo 54 870 nových sňatků, což bylo po roce 2007, kdy bylo uzavřeno 57 157 manželství, nejvíce uzavřených manželství ve 21. století.¹⁰⁹ Určitý trend v navyšování sňatečnosti jsme zde tedy vidět mohli.

Z historického hlediska prošla rodina i manželství hned několika vývojovými změnami. V prvobytně pospolné společnosti byly nejsvatějšími institucemi rod a kmen, monogamní párové manželství se začalo objevovat až v době starověkého Řecka, ovšem ani v této době se nejednalo o instituci, jakou známe dnes. Hlavním úkolem manželství bylo zplození potomka, běžný byl také mimomanželský pohlavní styk, homosexualita či regulace početí. Významným okamžikem se pro definici rodiny stal Tridentský koncil, jenž z manželství učinil svátost – spolu s tím však docházelo k prudké ostrakizaci nemanželských dětí a svobodných matek. Situace se změnila až koncem 18. století, kdy se manželství začalo chápat jako smlouva a cizoložství jako pouhý přestupek. V době po světových válkách, a hrůzách s nimi spojenými, se začala ukazovat důležitost rodiny a manželství jakožto základního přirozeného prvku státu a společnosti. Oslavování rodiny

¹⁰⁸ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 10-11.

¹⁰⁹ Srov. *Tab. 01.01. Vybrané demografické údaje v České republice*. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_0101.pdf/25b3f259-e040-4328-90b2-5978ff751d63?version=1.1 [cit. 2021-06-30].

ale dlouho nevydrželo, plodnost a sňatečnost pomalu klesala a na scénu se dostával individualismus. Na to začaly reagovat některé státy tím, že změnily zákony týkající se rozvodů a sňatků, a uznaly volné svazky s vírou, že budou plnit podobné funkce jako manželství.¹¹⁰

Dnešní manželství chápeme jako „vztah mezi mužem a ženou legitimovaný náboženstvím nebo právem, jehož tradičním účelem je založení rodiny a výchova dětí“.¹¹¹ Kromě funkce reprodukční a výchovné se v současnosti lidé ve vyspělých zemích oddávají za účelem stabilizace vztahu, což znamená, že svůj vztah manželstvím pouze utvrzují, berou se „kvůli sobě“ a tato manželství jsou často bezdětná. V Německu se počet takovýchto bezdětných manželství v současnosti pohybuje až okolo 25 %. U nás se v posledních letech můžeme setkat spíše s nárůstem nesezdaných soužití.¹¹² Rozdíly mezi manželstvím a nesezdaným soužitím ale nejsou podle sociologů jen formální záležitostí. Zatímco pro manželství jsou typické společné investice, tradiční rodinné hodnoty, dělba práce a vzájemná podpora, motivace jedinců v nesezdaném soužití jsou orientované spíše individualisticky, s důrazem na bezprostřední „přínos partnera“, čímž se stávají z dlouhodobého hlediska i méně stabilnějšími než svazky manželské. Přesto se nesezdaná soužití stala běžnou formou partnerského svazku a mnoho lidí v nesezdaném soužití přetrvává jako v jakémsi předmanželském „soužití na zkoušku“, kdy si vztah s partnerem nejprve vyzkouší a až poté se případně rozhodnou pro uzavření manželství. Kromě náboženských důvodů se rozhodujícím postojem k manželství ukázala být i zkušenost z dětství, konkrétně spokojenost rodičů v manželství. Pozitivnější přístup k manželskému svazku tak mají spíše ti, jenž považují manželství svých rodičů za harmonické a jejichž rodiče se nerozvedli.¹¹³

I když se postoje k manželství a partnerskému životu razantně mění, hodnota rodiny stále přetrvává a je také součástí životních plánů většiny mladých lidí. Ti manželství nevnímají jako podmínku pro výchovu dětí, ale nevnímají ji ani jako zbytečnou instituci. Pro mladé lidi však zůstává nejdůležitější hodnotou fungující či trvalé partnerství, což souvisí s tím, že jsou i tolerantnější vůči rozvodům a netradičním formám soužití, jako je

¹¹⁰ Srov. KONEČNÁ, Hana. *Je rodina 21. století v krizi?* Dostupné z: <https://www.materskaneadeje.cz/Krize%20rodiny%20z%20pohledu%20historika.pdf> [cit. 2021-06-30] s. 1-3.

¹¹¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2016, s. 97.

¹¹² Srov. Tamtéž s. 97.

¹¹³ Srov. MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 127-131.

například stejnopohlavní partnerství anebo nesezdané soužití. Na druhou stranu dnes v rodinách vlivem individualizačních trendů dochází k uvolňování vztahů, k oddělování nukleárních rodin, mění se vztahy mezi generacemi, oslabují se vztahy se širší rodinou a kvůli pracovní vytíženosti spolu členové netráví tolik času, jako tomu bylo v rodinách zvykem.¹¹⁴ Svou nepřítomnost rodiče často kompenzují množstvím materiálních statků (hračky, elektronika) a rozvolněnou liberální výchovou, čímž dětem spíše škodí a nevědomě jim tím i předávají vzor toho, jak je důležitější dosáhnout úspěchu navzdory oslabení rodinných pout.¹¹⁵ Dále se mění i genderové role – zatímco dříve byla výchova dětí převážně ženskou záležitostí, od roku 1998 se role v péči o děti vyrovnává mezi matku a otce.¹¹⁶ Není ani výjimkou, že muži zůstávají doma s dětmi na rodičovské dovolené a ženy přebírají tradiční mužskou roli živitele rodiny. S novými podobami rodin a rodičovských rolí se spíše setkáváme ve městech, zatímco v menších obcích zůstává zachovaný tradiční model rodiny a rodičovství.¹¹⁷

3.1 Dnešní podoba rodičovství

Jak zde již několikrát zmiňuji, v rodinách i v partnerstvích došlo od roku 1989 k několika významným změnám. Co se ale tak moc nemění, jsou plány rodičů ohledně počtu dětí. Jako ideální se v České republice již od konce 20. století drží model dvoudětné rodiny – tu za ideální považuje v dotazníkovém šetření z roku 2016 69 % respondentů. Model dvoudětné rodiny vznikl po druhé světové válce a téměř okamžitě se stal v české společnosti normou. Nutno ale dodat, že ne vždy se plány setkávají s reálným počtem narozených dětí, i když v naprosté většině případů ano. Ve zbylých situacích se konečný počet potomků odvíjí od různých životních rozhodnutí, na které mohou mít vliv například zkušenosti z předchozích partnerství, výchovy prvních dětí a mnohých dalších. Z evropských výzkumů se ukazuje, že lidé mají reálně méně dětí, než kolik by si přáli mít. Nejčastějšími důvody, proč nedochází k naplnění ideálního počtu dětí, jsou zdravotní

¹¹⁴ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 11-16.

¹¹⁵ Srov. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011, s. 27-28.

¹¹⁶ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 16.

¹¹⁷ Srov. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011, s. 28-29.

problémy partnerů, existenční problémy (např. finanční tíseň) a to, že si partner/partnerka nepřeje mít více dětí.¹¹⁸

Trendem se u dnešní mladé generace ukazuje být odkládat rodičovství do vyššího věku (viz podkapitola 4.4 Odkládání rodičovství a problém neplodnosti) s mírným poklesem porodnosti. Díky dostupným antikoncepčním metodám si partneři mohou zodpovědně plánovat a kontrolovat rodičovství, o čemž také svědčí fakt, že dochází k výraznému poklesu uměle přerušovaných těhotenství.¹¹⁹ Od roku 1989 se však velká část rodičovství přesouvá mimo instituci manželství – necelých 50 % všech narozených dětí se narodí nesezdaným matkám. Nejčastěji se jedná o děti prvorozené, ale nepřibývá ani případů, kdy by došlo k uzavření sňatku po narození druhých a dalších dětí. U těchto dětí mnohdy chybí zápisy jmen otců v matrikách, i tak se ale převážná většina mimomanželských dětí u nás rodí nesezdaným párům, a ne samotným matkám.¹²⁰

Úkolem rodičů, tedy jak matky, tak i otce, je vychovat z dítěte zodpovědného a zralého člověka.¹²¹ V devatenáctém století, kdy došlo k výraznějšímu oddělení mateřství a otcovství, byly ženy vnímány primárně jako matky, jejichž prací bylo starat se o chod domácnosti a pečovat o děti. Po druhé světové válce se ale ženy začaly více uplatňovat na pracovním trhu, převážně v komunistických zemích, kde poptávka tlačila ženy do zaměstnání, musel výchovu a péči o děti převzít stát prostřednictvím jeslí, škol, družin a zájmových kroužků. Pro matky nebylo náročné najít si zaměstnání, bylo jim i umožněno kdykoliv se kvůli péči o děti z práce uvolnit a s ohledem na jejich mateřství na ně nebyly kladeny tak velké požadavky. Ženy rodily v mladém věku a kariéru si budovaly až když byly jejich děti odrostlé. Po roce '89 se ale situace otočila a pro ženy se mateřství stalo překážkou. Matky s malými dětmi jsou dnes ze stran zaměstnavatelů mnohdy diskriminovány a na pracovním trhu o ně není takový zájem.¹²² Proto se také od 90. let prodloužila mateřská dovolená a ženy se opět začaly vnímat jako pečovatelky a otcové

¹¹⁸ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 46-47.

¹¹⁹ Srov. NEŠPOROVÁ, Olga. *Mění se rodičovství v kontextu podmínek na trhu práce*. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Nesporova-Olga-Menici-se-rodicovstvi-v-kontextu-podminek-na-trhu-prace.-FSP_c.-2-2007.pdf [cit. 2021-06-30] s. 13.

¹²⁰ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Zpráva o rodině 2020*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va+o+rodin%C4%9B+2020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd> [cit. 2021-06-30] s. 60-61.

¹²¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2016, s. 176.

¹²² Srov. NEŠPOROVÁ, Olga. *Mění se rodičovství v kontextu podmínek na trhu práce*. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Nesporova-Olga-Menici-se-rodicovstvi-v-kontextu-podminek-na-trhu-prace.-FSP_c.-2-2007.pdf [cit. 2021-06-30] s. 13-14.

jako živitelé rodiny. Naštěstí v současnosti existují snahy o změnu podmínek zaměstnávání matek malých dětí, i když najít si práci, zvláště pro matky po mateřské dovolené, je stále velice obtížné.¹²³

Otcovství se v 19. století přesunulo do sféry veřejné – z mužů se stali pracovníci a otcovou funkcí byla obživa rodiny. Dobrý otec se poznal podle toho, že dokázal zajistit svou rodinu nejen finančně, ale i společensky (prestiž). Otec byl hlavou rodiny, což mu umožňovalo mít neustálou kontrolu nad manželkou a dětmi. Ve 20. století se autorita a slovo otce oslabovalo tím, že i ženy obstarávaly peníze pro rodinu, a muži tak ztratili svou primární roli zabezpečovatele. Tato „krize otcovství“ je zapříčiněna feministickými hnutími dožadujícími se větší rovnoprávnosti rolí mužů a žen v rodinách, masivním vstupem žen na trh práce a změnou životního stylu. Za krizí otcovství je skryta i tzv. absence otců v rodinách.¹²⁴ Nepřítomnost otce má vliv nejen na dítě, jenž se ve své fantazii snaží zaujmout otcovo místo, ale také na matku, která se stává dominantním rodičem.¹²⁵ V posledních letech tak byly redefinovány role otců v rodinách – byl zaveden „model nového otcovství“, jehož cílem je zajistit rovnocenné rozdělení péče o domácnost a děti mezi rodiče.¹²⁶ Přesto se některé aktivity, jako například opravy domu coby čistě mužské role a úklid či vaření coby ženské role, zachovávají genderově oddělené.¹²⁷

3.2 Homoparentální rodina

Současná mladá generace, vychovávaná v duchu individualismu, je velice tolerantní vůči všemožným projevům zdravé sexuality i moderním partnerským vztahům. Sexualita je přeci jen součástí naší vlastní identity, patří k nám, vytváří to, kým jsme, co prožíváme i to, jak se chováme. Je neuvědomovaná, vepsaná do kultury a celé společnosti, a i nahlížení na sexualitu je u každého z nás individuální.¹²⁸ Homosexualita, jakožto zaměření sexuality na lidi stejného biologického pohlaví, již dávno není považována za

¹²³ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 101-102.

¹²⁴ Srov. NEŠPOROVÁ, Olga. *Měníci se rodičovství v kontextu podmínek na trhu práce*. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Nesporova-Olga-Menici-se-rodicovstvi-v-kontextu-podminek-na-trhu-prace.-FSP_c.-2-2007.pdf [cit. 2021-06-30] s. 14.

¹²⁵ Srov. LASCH, Christopher. *Kultura narcismu: americký život ve věku snižujících se očekávání*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016, s. 192.

¹²⁶ Srov. NEŠPOROVÁ, Olga. *Měníci se rodičovství v kontextu podmínek na trhu práce*. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Nesporova-Olga-Menici-se-rodicovstvi-v-kontextu-podminek-na-trhu-prace.-FSP_c.-2-2007.pdf [cit. 2021-06-30] s. 15.

¹²⁷ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 116-117.

¹²⁸ Srov. SLOBODA, Zdeněk. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta, 2016, s. 11.

duševní chorobu ani za deviaci, naopak je většinou společností přijímána nebo alespoň tolerována a homosexuálním párům se pomalu dostává stejných práv a možností, jako párům heterosexuálním. Homosexuální orientace vzniká na základě dědičnosti, endokrinních vlivů působících na plod během těhotenství a vztahů dítěte s prostředím, v němž vyrůstá.¹²⁹

V našem kulturním křesťanském prostředí byla homosexualita do konce 18. století definována jako trestní čin a trestána smrtí. Ve 20. letech 20. století začalo opět docházet ke kriminalizaci homosexuality, a tak někteří jedinci, obvinění z homosexuálních činů, končili za mřížemi. V této době začínaly vznikat subkultury shromažďující se v barech a kabaretech větších měst, v nichž tito lidé nacházeli své útočiště. Během druhé světové války byli homosexuálové nuceni nosit viditelné označení, jímž byl růžový trojúhelník, a jejich život často končil ve vyhlazovacích táborech. Komunistický režim homosexualitu dekriminalizoval a nijak zvlášť ji ani nezviditelňoval. První organizace, usilující o zlepšení práv a postavení homosexuálních osob, se u nás objevují po roce 1989.¹³⁰ Zaslouhou těchto organizací vstupuje v platnost v červenci roku 2006 zákon o registrovaném partnerství, každoročně se pořádají tzv. průvody hrdoosti a v současnosti LGBT komunita usiluje o prosazení možnosti manželství i pro stejnopohlavní páry. Homosexuální sňatky zatím umožňuje 29 zemí světa, z toho 16 evropských, a ve většině těchto států je homosexuálním párům umožněna také adopce dětí.¹³¹

Stejnopohlavní páry se dožadují možnosti uzavření manželského svazku kvůli nedostatkům, které registrovaná partnerství obnáší. V registrovaném partnerství například nevznikají zákonné vztahy s příbuznými partnera, pár si nemůže osvojit dítě z ústavní péče či přiosvojit děti partnera, v registrovaném partnerství automaticky nevzniká společné jmění a partneři nemají nárok na vdovský/vdovecký důchod... Rozdíly mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím se tedy pohybují jak na úrovni symbolické, tak i praktické.¹³² Názory oponentů (vynechám-li nenávistné a neracionální výkřiky homofobních radikálů), proč by stejnopohlavním párům nemělo být umožněno

¹²⁹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2016, s. 70.

¹³⁰ Srov. SLOBODA, Zdeněk. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasperta, 2016, s. 42-43.

¹³¹ Srov. *Uzákonění manželství pro stejnopohlavní páry prošlo v úvodním kole sněmovnou*. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/snemovna-dala-v-uvodnim-kole-sanci-uzakoneni-manzelstvi-pro-stejnopohlavni-pary.A210429_150903_In_domov_vag [cit. 2021-06-30].

¹³² Srov. *Rozdíly mezi manželstvím a registrací*. Dostupné z: <https://www.jsmefer.cz/rozdily> [cit. 2021-06-30].

uzavřít manželství, jsou většinou podloženy křesťanským světonázorem – ti nejčastěji argumentují tím, že se zrovnoprávněním registrovaného partnerství s manželstvím zneváží instituce rodiny anebo že stejnopohlavní páry budou zneužívat výhod manželství k podvodům.¹³³

Homoparentální (někdy nazývané i jako duhové) rodiny ještě stále v některých lidech, převážně v zastáncích tradiční rodiny, vzbuzují odpor. Podle nich se gayové a lesby, toužící po založení rodiny, ocitají mimo sféru přirozenosti a narození dětí z umělého oplodnění přirovnávají k manufakturní výrobě.¹³⁴ Kolik v ČR existuje takovýchto typů rodin není zcela zřejmé, ale počet dětí vychovávaných stejnopohlavním párem se pravděpodobně pohybuje v řádech stovek a většinou se jedná o dvě ženy matky, které si buď dítě přivádí z předchozího heterosexuálního vztahu nebo si dítě pořídí za pomoci umělého oplodnění. Zájem o rodičovství můžeme pozorovat i u homosexuálních mužů, ovšem pro ně jsou možnosti pořízení dětí mnohem složitější, jelikož adopce, pěstounská péče ani náhradní mateřství u nás nejsou pro stejnopohlavní páry povoleny.¹³⁵ I tak u nás v posledních letech zaznamenáváme několik mužských párů, které vychovávají dítě pořízené z náhradního mateřství. Celý proces je nejčastěji prováděn ve Spojených státech amerických, kde je náhradní mateřství právně zakotveno (například ve státě California).¹³⁶

Studie homosexuálního rodičovství začínají v 70. letech 20. století, a to na popud rozvodových soudních řízení, v nichž se rozhodovalo, komu z rodičů po rozvodu dítě připadne do péče. V těchto rozvodech se vždy jeden z rodičů identifikoval jako gay nebo lesba a o tom, komu bude dítě svěřeno, rozhodoval tým soudních expertů (psychologové, sexuologové...). Předmětem výzkumů bylo zjistit, zda – a popřípadě jaké – dopady bude mít na vývoj dětí výchova homoparentálními rodiči. Kromě toho se zjišťovala také spokojenost dětí v těchto rodinách, jejich sexualita v období dospívání, jejich genderové chování, rozdělení rolí gayů a leseb v partnerství, jejich vztah k dětem, a nakonec i

¹³³ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2016, s. 172.

¹³⁴ Srov. NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: SLON ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2011, s. 50-51.

¹³⁵ Srov. KOLARÍK, Marek. *XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství – synergie a konkurence: sborník příspěvků ...* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 28.

¹³⁶ Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Dny práva 2018*. Brno: Masaryk University Press 2019, Dostupné z: <http://www.dnyprava.cz/dokumenty/48690> [cit. 2021-06-30] s. 39.

samotné motivy k rodičovství.¹³⁷ Běžně panující myšlenka, že z dětí vychovávaných v homoparentálních rodinách nutně vyrostou homosexuální jedinci, byla díky mnohým výzkumům vyvrácena. Přítomnost muže i ženy v rodině totiž není a priori lepší pro psychosexuální vývoj dítěte, jelikož pohlaví rodičů nezaručuje uspokojivý výkon mateřských a otcovských rolí.¹³⁸ Zahraniční výzkumy tak přicházejí se zjištěním, že děti z homoparentálních rodin prosperují stejně dobře, jako děti vyrůstající v oboupohlavních rodinách.¹³⁹

Tím skutečným rizikem, který ale těmto dětem hrozí, jsou odmítavé a homofobní postoje od jejich sociálního okolí. Děti se stejně jako jejich rodiče musí vyrovnávat s urážkami, předsudky, a dokonce i s diskriminací. Z rozhovorů vedených s dětmi pocházejících z homoparentálních rodin skoro polovina uvedla, že zažila homofobii, a proto svou rodinnou situaci před ostatními vrstevníky tají.¹⁴⁰ Přitom ale oni sami svou rodinnou situaci nevnímají jako nenormální či špatnou – tak ji začínají chápat až ve chvíli, kdy jsou za tuto skutečnost konfrontováni svým okolím.¹⁴¹ „*Toto je tedy problém společnosti, nikoliv rodiny a dětí samotných.*“¹⁴²

3.3 Rozvodovost

Ukončit vztah je pro každého člověka vždy velice náročným rozhodnutím. Do zdravého partnerského vztahu totiž vstupujeme s přesvědčením a přáním v to, že s daným člověkem prožijeme celý život. Z tohoto důvodu si manželé před zraky svých nejbližších slibují lásku a věnost až dokud je smrt nerozdělí. Avšak tento ideál manželství se z dlouhodobého hlediska rozpadá pod tíhou rozvodů – jejich počet sice od počátku století klesá, ale v závislosti na počtu nově uzavřených manželství míra rozvodovosti narůstá a

¹³⁷ Srov. NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: SLON ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2011, s. 31-33.

¹³⁸ Srov. MARTINEZ, Ana Laura Moraes. *Familias homoparentais: tão diferentes assim*. Dostupné z: <http://pepsic.bvsalud.org/pdf/per/v19n3/v19n3a04.pdf> [cit. 2021-06-30] s. 376.

¹³⁹ Srov. KOLAŘÍK, Marek. *XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství – synergie a konkurence: sborník příspěvků ...* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 29.

¹⁴⁰ Srov. GREENBAUM, Mona. *Homoparental Families: Dealing with Homophobia and Heterosexism*. Dostupné z:

https://www.familleslgbt.org/documents/pdf/CFH_MELS_Module_Homophobia_Heterosexism_ENG.pdf [cit. 2021-06-30] s. 3.

¹⁴¹ Srov. SLOBODA, Zdeněk. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta, 2016 s. 119-120.

¹⁴² Tamtéž, s. 119.

posledních 5 let se pohybuje okolo 46 %.¹⁴³ Z mezinárodního hlediska patří Česká republika spolu s pobaltskými státy, Skandinávií, Ruskem, Velkou Británií a Německem mezi země s nejvyšší mírou rozvodovosti. Naopak země s nejnižší mírou rozvodovosti jsou ty, jenž mají hluboce zakořeněnou katolickou tradici.¹⁴⁴ Za touto zvýšenou rozvodovostí se u nás skrývá nástup individualismu spolu s novými možnostmi seberealizace, které se lidem po pádu režimu dostaly.¹⁴⁵ Vedle toho se zvýšila průměrná doba trvání manželství. Ta se od roku 1989, kdy manželství trvala průměrně přes 10 let zvýšila do roku 2019 na průměrnou délku 13 a půl let.¹⁴⁶

V historii se právní modely řešení rozvodů odvíjely od kulturních a náboženských zvyků států. Zcela dovolené a běžné byly rozvody ve starověkém Řecku a Římě i v celé západní společnosti do nástupu křesťanství.¹⁴⁷ V období středověku manželství udržovala ekonomická a politicko-rodinná nutnost či církevní učení, pro něž manželství končilo pouze úmrtím jednoho z partnerů.¹⁴⁸ Ve výjimečných případech (např. kvůli neplodnosti či přímému příbuzenství manželů) bylo možné manželství anulovat.¹⁴⁹ Kvůli špatným životním podmínkám, přepracovanosti a četným porodům se ženy nedoživaly tak vysokého věku jako muži, kteří za svůj život měly často i několik manželek za sebou. Dnes už je situace naprosto jiná. Průměrná délka života i manželství se oproti minulosti prodlužuje a rozvody dávají lidem možnost ukončit vztah dříve než až po smrti partnera.¹⁵⁰

Rozvodem zaniká manželství i všechny závazky, které vůči sobě manželé měli (kromě některých výjimek, jako je např. vyživovací povinnost, spoluvlastnictví majetku

¹⁴³ Srov. *Tab. 01.01. Vybrané demografické údaje v České republice*. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_0101.pdf/25b3f259-e040-4328-90b2-5978ff751d63?version=1.1 [cit. 2021-06-30].

¹⁴⁴ Srov. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011, s. 38-39.

¹⁴⁵ Srov. KOCOVÁ, Markéta, Marie KUSOVSKÁ a Luděk ŠÍDLA. *Rozvodovost po česku*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/327228353_Rozvodovost_po_cesku [cit. 2021-06-30].

¹⁴⁶ Srov. *Tab. 01.01. Vybrané demografické údaje v České republice*. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_0101.pdf/25b3f259-e040-4328-90b2-5978ff751d63?version=1.1 [cit. 2021-06-30].

¹⁴⁷ Srov. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011, s. 38.

¹⁴⁸ Srov. JELLOUSCHEK, Hans. *Bludné cesty lásky: manželský trojúhelník a jiné párové konflikty*. Praha: Portál, 2009, s. 114.

¹⁴⁹ Srov. KOCOVÁ, Markéta, Marie KUSOVSKÁ a Luděk ŠÍDLA. *Rozvodovost po česku*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/327228353_Rozvodovost_po_cesku [cit. 2021-06-30] s. 20.

¹⁵⁰ Srov. JELLOUSCHEK, Hans. *Bludné cesty lásky: manželský trojúhelník a jiné párové konflikty*. Praha: Portál, 2009, s. 115.

atd.). S rozvodem musí souhlasit oba manželé, soud má také pravomoc návrh na rozvod zamítnout. K nejvíce rozvodům v ČR dochází 5-10 let od sňatku a v době, kdy děti odchází z domu¹⁵¹ – manželé po odchodu dospělých dětí zjišťují, že je k sobě nic jiného kromě výchovy dětí nepojí, a tak se rozhodnou vztah ukončit. Dalšími nejčastějšími příčinami, které dnes vedou k ukončení manželství, jsou: nevěra, nerespektování důstojnosti partnera, finanční neshoda, rozdílné povahové vlastnosti, rozdílné zájmy a fyzické násilí.¹⁵²

Rozvody se netýkají pouze manželů, ale také jejich rodin, převážně dětí. Děti si následky rozvodu rodičů mohou nést až do dospělosti, což se může odrazit např. v jejich celkové prosperitě, vzdělání, emocích i v chování. V období dospívání a dospělosti mohou mít i problémy s navazováním a udržováním dlouhodobých intimních vztahů a pravděpodobnost, že i oni sami se v budoucnu rozvedou, je mnohonásobně větší než u dětí pocházejících z úplných harmonických rodin. Pravděpodobnost rozvodu se poté zvyšuje ve chvíli, kdy oba z partnerů pocházejí z neúplných rodin. Dalo by se tak říci, že kvalita manželství rodičů se odráží v kvalitě manželství potomků.¹⁵³ Děti z neúplných rodin totiž postrádají vzor zdravého partnerského vztahu a pokud tento vzor nezískají ani od svého nejbližšího okolí, budou svou rodinnou situaci z dětství poznamenáni i v dospělosti.¹⁵⁴ I tak je ale třeba zmínit, že rozvod na dítě může mít až skoro minimální dopad a ani naprosto harmonické manželství rodičů nezaručuje budoucí bezproblémové vztahy dítěte.

3.4 Odkládání rodičovství a problém neplodnosti

Dnešní doba, obzvláště pro nás ženy, není vůbec jednoduchá. Rodina a kariéra nejdou ruku v ruce, a my se tak často musíme rozhodnout jen pro jednu z těchto dvou variant. Pokud se žena rozhodne nejprve pro rodičovství, a až poté pro kariéru, může se setkat s odmítavým přístupem na pracovním trhu. A pokud žena zvolí kariéru a finanční zabezpečení před založením rodiny, může zase při snaze otěhotnět narazit na problém biologický. S postupující individualizací je většina žen nucena rodičovství odkládat, a

¹⁵¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2016, s. 182-183.

¹⁵² Srov. FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 2-3.

¹⁵³ Srov. PAVLÁT, Josef. *Dlouhodobé následky rozvodu pro děti*. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2011_5_297_300.pdf [cit. 2021-06-30] s. 297-299.

¹⁵⁴ Srov. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011, s. 31.

právě proto během posledních třiceti let klesá počet narozených dětí a celkově se stále zvyšuje věk prvorodiček. Opět pro srovnání s rokem 1989, kdy se v ČR narodilo 128 356 dětí a ženy průměrně první dítě rodily ve věku 22,5 let, a rokem 2019, kdy se narodilo o 16 125 dětí méně a kdy se průměrný věk prvorodiček po pravidelném zvyšování vyšplhal až na 28,5 let.¹⁵⁵ Trend odkládat rodičovství tu tedy patrný je.

Spolu s tím došlo u české populace i ke změně názoru ohledně ideálního věku žen při prvním porodu. Zatímco v roce 2004 se většina dotazovaných domnívala, že by ženy měly první dítě porodit před 25. rokem života, v roce 2016 většina respondentů jako ideální pro první dítě považovala věk mezi 25-29 lety. U mužů se za ideální věk pro to, stát se otcem, v roce 2004 považoval věk 25-29 let a v roce 2016 už se jednalo o věk 30 a více let.¹⁵⁶ Odkládat mateřství a rodičovství do vyššího věku vidáme nejčastěji u lidí s vysokoškolským vzděláním. Z výzkumů vedených se současnými studenty vysokých škol sice vyplývá, že jednou rodiči být chtějí, ale jejich znalosti z oblasti reprodukčního zdraví jsou často velmi omezené. Proto dnes vznikají projekty zaměřené na podporu zdravotní gramotnosti, jenž se snaží mladé lidi seznámit s možnými riziky odkládaného/pozdního rodičovství, a které mohou vést až k tzv. trvalé nedobrovolné bezdětnosti.¹⁵⁷

Důvody, které vedou mladé lidi k tomu rodičovství odkládat, jsou (jak již zmiňuji na začátku) převážně ekonomické. Partneři se chtějí nejprve osamostatnit, pořídit si byt a finančně se zcela zabezpečit před tím, než na svět přivedou potomka. Dalšími častými důvody vedoucími k odkládání reprodukce jsou psychická nepřipravenost jedinců stát se rodiči či neexistence vhodného partnera pro početí a založení rodiny.¹⁵⁸ Obecně zralejšími jsou totiž pro výchovu dětí starší páry, které po dosažení ostatních životních cílů vykazují emocionální stabilitu.¹⁵⁹ Odkládat rodičovství lidem umožňují i metody asistované

¹⁵⁵ Srov. *Tab. 01.01. Vybrané demografické údaje v České republice*. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_0101.pdf/25b3f259-e040-4328-90b2-5978ff751d63?version=1.1 [cit. 2021-06-30].

¹⁵⁶ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 48.

¹⁵⁷ Srov. KRŽKOVÁ HRONOVÁ, Milada. *Mezi mladými dospělými mateřství a rodičovství nejvíce odkládají vysokoškoláci*. Dostupné z: <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/mezi-mladymi-dospelymi-materstvi-a-rodicovstvi-nejvice-odkladaji-vysokoskolaci/> [cit. 2021-06-30].

¹⁵⁸ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 49.

¹⁵⁹ Srov. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 158.

reprodukce, které jsou stále účinnější a využívanější, než tomu bylo před lety.¹⁶⁰ V neposlední řadě bychom za důvod, jenž vede k oddalování rodičovství, mohli považovat celkovou změnu životního stylu a rozmáhající se individualistické hodnoty. Mladí dospělí si zkrátka touží prodloužit život, vycestovat a užít si volnosti a svobody.¹⁶¹

Pro otěhotnění a zdravý vývoj dítěte je věk ženy zásadním faktorem, jelikož je známo, že s věkem plodnost klesá, jakožto končí úplně v období menopauzy (ta průměrně nastává mezi 50.-51.rokem života ženy). S věkem žen se zvyšuje i riziko potratů – více než 50 % těhotenství u žen starších 40 let končí potratem, a stejně tak roste riziko vzniku genetických poruch plodu.¹⁶² U žen starších 38 let je pravděpodobnost vzniku Downova syndromu 1:200, přičemž testy a screeniny používané ke zjištění abnormalit plodu nejenže pro ženu představují velkou psychickou zátěž a stres, ale také zvyšují riziko potratu zdravého plodu.¹⁶³ U mužů horní věková hranice plodnosti není omezená, avšak i s věkem otce stoupá pravděpodobnost vzniku vrozené vývojové vady či impotence, jejíž příčiny souvisejí kromě věku také se zdravotním stavem, ztrátou atraktivity, užíváním psychotropních látek, závislostí na alkoholu atd.¹⁶⁴ Pro páry, které se i tak rozhodnou s početím počkat, existuje možnost preventivního zmrazení mužských spermií a ženských oocytů.¹⁶⁵ Tzv. *Social freezing* mohou využívat mimo jiné také osoby vážně nemocné, vrcholoví sportovci či osoby s rizikovým povoláním. Pohlavní buňky se uchovávají metodou kryokonzervace, která takto zmrazená vajíčka a spermie dokáže uchovat i několik desítek let.¹⁶⁶

Pokud by tento trend oddalování rodičovství pokračoval i nadále, mohla by se v populaci zvýšit nedobrovolná bezdětnost a množství neplodných párů využívajících

¹⁶⁰ Srov. KŘÍŽKOVÁ HRONOVÁ, Milada. *Mezi mladými dospělými mateřství a rodičovství nejvíce odkládají vysokoškoláci*. Dostupné z: <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/mezi-mladymi-dospelymi-materstvi-a-rodicovstvi-nejvice-odkladaji-vysokoskolaci/> [cit. 2021-06-30].

¹⁶¹ Srov. *Reprodukční věk ženy ve vztahu k fertilitě aneb Zdravá mladá matka – zdravé a spokojené dítě*. Dostupné z:

https://www.slu.cz/images/storage/webfvp/11/4letak_trojskladacka_tehotenstvi_297x210mm_2020_tisk.1920x1920.fit.q85.jpg [cit. 2021-06-30].

¹⁶² Srov. MARDEŠIČ, Tonko. *Diagnostika a léčba poruch plodnosti*. Praha: Grada, 2013, s. 13-15.

¹⁶³ Srov. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 160.

¹⁶⁴ Srov. MARDEŠIČ, Tonko. *Diagnostika a léčba poruch plodnosti*. Praha: Grada, 2013, s. 16-18.

¹⁶⁵ Srov. ŘEŽÁBEK, Karel. *Asistovaná reprodukce*. Praha: Maxdorf, 2014, s. 30.

¹⁶⁶ Srov. *Uchování vajíček a spermií*. Dostupné z: https://www.repromeda.cz/poskytovana-pece/darovani-a-uchovani-pohlavnich-bunek/uchovani-vajicek-a-spermii-social-freezing/?gclid=EAIaIQobChMIIndik0fa58QIVpYODbx3stggyEAAAYASAAEgLNj_D_BwE [cit. 2021-06-30].

pomoci asistované reprodukce. Ovšem ani tuto možnost není vhodné oddalovat, protože úspěšnost IVF (*in vitro* fertilizace) cyklů klesá s rostoucím věkem žen.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: SLON, 2019, s. 53.

ZÁVĚR

Nikdo na světě nemůže s jistotou říci, jak bude naše společnost vypadat v následujících letech. Současnou mladou generaci již pomalu nahrazuje generace nová, s níž mohou vznikat zcela nové trendy i životní styly. Doba jde kupředu, technologie se vyvíjejí každým dnem a my už ani nejsme schopni všechny tyto změny postřehnout. Jsme zahlceni informacemi z celého světa, přičemž ty nejdůležitější životní okamžiky nám unikají. Zapomínáme, jak žít, zavíráme oči před problémy a život odsouváme do budoucna. Individualismus nás doprovází na naší životní cestě a jde ruku v ruce s postmoderní společností prosazující svobodu a nezávislost jedinců. Globalizace mění způsob komunikace, přesouvá ji převážně do virtuálního prostředí a vytváří konzumní masovou společnost, v níž nikdo nemá ničeho dost.

V současné době dochází k oslabování vazeb a destabilizaci vztahů, následkem čehož narůstá míra rozvodovosti a vytrácí se hodnoty dříve typické pro instituci manželství. Nesezdaná soužití a registrovaná partnerství gayů a leseb nahrazují primární funkce manželství a rodiny, jako například ekonomickou stabilitu, emoční podporu či výchovu dětí. Mladí lidé tak do manželství vstupují převážně za účelem ztvrzení vztahu. Hodnota rodiny překvapivě přetrvává i v jednadvacátém století a je životním cílem mnoha jedinců, avšak dochází ke zrovnoprávnění rolí otců a matek v rodinách, ztrácí se vztahy se širší rodinou a rodičovství se odkládá do vyššího věku. Za tímto trendem se nejčastěji skrývá diskriminace mladých maminek na pracovním trhu a ekonomická nejistota spojená se změnou životního stylu – díky tomu se každým rokem zvyšuje průměrný věk prvorodiček a přibývá párů neschopných otěhotnět přirozenou cestou.

Cílem mé práce bylo popsat a analyzovat příčiny a důsledky proměňující se sociální determinace současné mladé generace. Za původce všech těchto změn, s nimiž se v české společnosti setkáváme, můžeme dle mé práce považovat demokratizaci po roce 1989. Ta rozpustila společnost v masu jednotlivců a vytvořila fenomény a výzvy, s nimiž se lidstvo musí, a také bude muset vypořádat.

Bibliografie

- 1) BARTOŠ, František. Individualismus a kolektivismus v české populaci a jejich souvislosti s narcismem. *Sociológia – Slovak Sociological Review* [online]. 2010, 42(2), 134-161 [cit. 2021-06-30]. ISSN 1336-8613. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/05131044Bartos%20OK.pdf>
- 2) BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004. Myšlenky. ISBN 80-204-1195-X.
- 3) BEN-ZE'EV, Aaron. *Virtual Relationships: Love and Sex in Cyberspace*. [online]. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/307863634_Virtual_Relationships_Love_and_Sex_in_Cyberspace
- 4) BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011. ISBN 978-80-904920-0-4.
- 5) BORCSA, Maria, Valeria POMINI. Virtual Relationships and Systemic Practices in the Digital Era. *Contemp Fam Ther* 39, 239–248 (2017). [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10591-017-9446-6>
- 6) BRAMLY, Rosine a Annick LANOË. *Jsem nesmělá, ale léčím se*. Praha: Rybka Publishers, 2009. ISBN 978-80-87067-93-2.
- 7) Collectivism. *Britannica* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/collectivism>
- 8) Collectivistic Culture. *Science Direct* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/collectivistic-culture>
- 9) ČENĚK, Jiří, Jitka BREŠOVÁ a Josef SMOLÍK. *Interkulturní psychologie: současný výzkum a aplikace*. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. ISBN 9788073757502.
- 10) FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7598-120-2.
- 11) GARCÍA, Herenia, Encarnación SORIANO a Gilberto ARRIAZA. Friends with benefits and psychological wellbeing. *Procedia: Social and Behavioral Sciences* [online]. 2014, 15 May 2014, 132(2014), 241-247 [cit. 2021-06-30]. ISSN 1877-0428. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814032157>
- 12) GIDDENS, Anthony. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*. Stanford, Calif: Stanford University Press, 1992. ISBN 0-8047-2214-5.
- 13) GREENBAUM, Mona. Homoparental Families: Dealing with Homophobia and Heterosexism. *Coalition des Familles LGBT+* [online]. 2014 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.familleslgbt.org/documents/pdf/CFH_MELS_Module_Homophobia_a_Heterosexism_ENG.pdf
- 14) GÜMPLOVÁ, Petra. Láska bankrotuje. *Lidovky.cz* [online]. MAFRA, 21. října 2006 [cit. 2021-06-30]. ISSN 1213-1385. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/laska-bankrotuje.A061020_143121_In_rozhovory_svo

- 15) HÁJKOVÁ, Kateřina. Jak materialismus, který prezentují influenceři, kazi charakter celé společnosti. *Flowee* [online]. 8.8.2019 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/ditevsiti/vzdelani/7001-jak-materialismus-ktery-prezentuji-influenceri-kazi-charakter-cele-spolecnosti>
- 16) HARDY, Janet W. a Dossie EASTON. *Etická coura: praktický průvodce polyamorií, otevřenými vztahy a dalšími svobodnými projevy sexu a lásky*. Praha: Synergie, 2018. Umění milovat. ISBN 978-80-7370-513-8.
- 17) HARTNEY, Elizabeth. What Is Polyamory? *Werywell mind* [online]. c2021, May 20, 2020 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-does-polyamorous-mean-21882>
- 18) HAYEK, Friedrich A. von. *Cesta do otroctví*. Brno: Barrister & Principal, 2004. Studium. ISBN 80-86598-71-3.
- 19) CHERRY, Kendra. Individualistic Cultures and Behavior. *Werywell mind* [online]. c2021, December 11, 2020 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-are-individualistic-cultures-2795273>
- 20) CHERRY, Kendra. Understanding Collectivist Cultures. *Werywell mind* [online]. c2021, April 30, 2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-are-collectivistic-cultures-2794962>
- 21) Individualism versus collectivism. *Future Learn* [online]. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.futurelearn.com/info/courses/develop-cultural-intelligence/0/steps/49772>
- 22) Individualism. *Cambridge Dictionary* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/individualism>
- 23) Individualism. *Dictionary.com* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.dictionary.com/browse/individualism>
- 24) JACYNO, Małgorzata. *Kultura individualismu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. Post. ISBN 978-80-7419-104-6.
- 25) JELLOUSCHEK, Hans. *Bludné cesty lásky: manželský trojúhelník a jiné párové konflikty*. Praha: Portál, 2009. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-7367-606-3.
- 26) KASSER, Tim. *The High Price of Materialism*. Cambridge, Mass: MIT Press, 2002. ISBN 0-262-61197-X.
- 27) KAZMA KAZMITCH. *Instagram* [online]. 8. únor [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CLCZCnir2h/>
- 28) KOCIÁNOVÁ, Martina. Společenský systém je založený na dravosti, bezohlednosti, individualismu a iluzi nekonečného růstu, říká Jan Hnízdil. *Český rozhlas* [online]. c1997-2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/spolecensky-system-je-zalozeny-na-dravosti-bezohlednosti-individualismu-a-iluzi-7482092>
- 29) KOCOVÁ, Markéta, Marie KUSOVSKÁ a Luděk ŠÍDLO. Rozvodovost po česku. *Research Gate* [online]. c2008-2021, May 2015 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/327228353_Rozvodovost_po_cesku
- 30) KOLAŘÍK, Marek, ed. *XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství – synergie a konkurence: sborník příspěvků ...* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5035-3.

- 31) KONEČNÁ, Hana. Je rodina 21. století v krizi? *Nadace mateřská naděje* [online]. c1999-2014 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.materska-nadeje.cz/Krize%20rodiny%20z%20pohledu%20historika.pdf>
- 32) Kontrakultura 60. let. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kontrakultura_60._let
- 33) KOŠTÁLKOVÁ, Veronika. Kde leží hranice selflove. *COSMOPOLITAN*. 2021(05) MAFRA, s.107-108. ISSN 1211-6459.
- 34) KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Martin KORNEL, Jiří VALDHANS (eds.). *Dny práva 2018. Sborník z konference* [online]. Brno: Masaryk University Press, 2019 [cit. 2021-06-30] ISBN: 978-80-210-9304-1 Dostupné z: <http://www.dnyprava.cz/dokumenty/48690>
- 35) KRÁTKÁ, Anna. Spolu, a přece každý sám. Vztahový trend mingle se hodí pro rozvedené. *IDnes.cz* [online]. MAFRA, 1999-2021, 12. února 2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/mingle-single-vzat-partner.A210208_090953_ona-vztahy_drdv
- 36) KŘÍŽKOVÁ HRONOVÁ, Milada. Mezi mladými dospělými mateřství a rodičovství nejvíce odkládají vysokoškoláci. *Žurnál online zpravodajství z univerzity* [online]. Olomouc, c2021, 17. březen 2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/mezi-mladymi-dospelymi-materstvi-a-rodicovstvi-nejvice-odkladaji-vysokoskolaci/>
- 37) KUCHAROVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Kristýna JANUROVÁ, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ, Kamila SVOBODOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7416-333-3.
- 38) KUCHAROVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. Zpráva o rodině 2020. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2020 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va+o+rodin%C4%9B+2020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd>
- 39) LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK. *Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8400-1.
- 40) LASCH, Christopher. *Kultura narcismu: americký život ve věku snižujících se očekávání*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016. ISBN 978-80-7553-000-4.
- 41) LICHTENBERKOVÁ, Kateřina, Marta GELLOVÁ, Jana MERUNKOVÁ a František KLUFÁ. *Na penězích záleží*. Praha: Yourchance, 2018. ISBN 978-80-906954-2-9.
- 42) LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed. ISBN 978-80-7260-283-4.
- 43) LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. 4. vyd. Praha: Prostor, 2008. Střed. ISBN 978-80-7260-190-5.
- 44) LUKES, M. Steven. Individualism. *Britannica* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/individualism>

- 45) MACA, Tomáš. Psycholog: Sílí bezohlednost lidí. Narcismus je teď norma, podporují ho sociální sítě. *Aktuálně.cz* [online]. 1999-2021, 18.10.2019 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/psycholog-uspech-bereme-moc-materialisticky-socialni-site-pr/r~a5b88d8eef3211e9a24cac1f6b220ee8/>
- 46) MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. ISBN 80-7330-009-5.
- 47) MANSON, Mark. A Brief History of Romantic Love and Why It Kind of Sucks. *Mark Manson: Life Advice That Doesn't Suck* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://markmanson.net/romantic-love#footnote-1>
- 48) MARDEŠIĆ, Tonko. *Diagnostika a léčba poruch plodnosti*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4458-2.
- 49) MARJANKO, Bedřich. 60. léta obraz čs. společnosti na začátku tohoto období. *Totalita.cz* [online]. c1999-2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/60/60_02.php
- 50) MARTINEZ, Ana Laura Moraes. Famílias homoparentais: tão diferentes assim. *Psicologia em Revista* [online]. 2013, (19)3, 371-388. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <http://pepsic.bvsalud.org/pdf/per/v19n3/v19n3a04.pdf>
- 51) MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.
- 52) MATOUŠKOVÁ, Veronika. Vztahy v proměnách času. Co vše se změnilo od generace našich babiček? *Dáma.cz* [online]. c2021, 17.11.2013 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.dama.cz/clanek/vztahy-v-promenach-casu-co-vse-se-zmenilo-od-generace-nasich-babicek>
- 53) MÜLLEROVÁ, Petra. Proměny partnerských vztahů. *Pro Fair Play* [online]. c2021, 15. 9. 2015 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.profairplay.cz/promeny-partnerskych-vztahu/>
- 54) Narcissistic personality disorder. *Mayo Clinic* [online]. c1998-2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/narcissistic-personality-disorder/symptoms-causes/syc-20366662>
- 55) NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2011. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-041-4.
- 56) NEŠPOROVÁ, Olga. Mění se rodičovství v kontextu podmínek trhu práce. *FÓRUM Sociální politiky* [online]. 2007, 1(2), 13-17 [cit. 2021-06-30]. ISSN 1802-5854. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Nesporova-Olga-Menici-se-rodicovstvi-v-kontextu-podminek-na-trhu-prace.-FSP_c.-2-2007.pdf
- 57) NEUBERGEROVÁ, Barbora. Trend moderní doby: mingles. Nejste jedním z nich? *Ženy.cz* [online]. c2001-2021, 27. srpna 2017 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.zeny.cz/vztahy-a-rodina/trend-moderni-doby-mingles-nejste-jednim-z-nich-2222.html>
- 58) NOVOTNÁ, Lucie a Sébastien SERY. *Klíč ke vztahu: partnerská příručka pro ni: partnerská příručka pro něho*. Brno: Barrister & Principal, 2019. ISBN 978-80-7364-095-8.
- 59) PATOČKOVÁ, Jana. Vztahy generace Z. Méně sexu, více sebeuvědomění a úzkost z budoucnosti. *Heroine* [online]. 22. 2. 2021 [cit. 2021-06-30]. ISSN 2694

- 7072. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/4228-vztahy-generace-z-mene-sexu-vice-sebevedomeni-a-uzkost-z-budoucnosti>
- 60) PAVLÁT, Josef. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. 2011, (107)5, 297-300 [cit. 2021-06-30]. ISSN 1212-0383. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2011_5_297_300.pdf
- 61) PECHOVÁ, Olga a Daniel DOSTÁL. *Narcismus jako rys osobnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. Monografie. ISBN 978-80-244-5374-3.
- 62) PETRUSEK, Miloslav. Kolektivismus. *Sociologická encyklopedie* [online]. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kolektivismus>
- 63) PINTO, Sarah. How do you define romantic love? *This.: Deakin university* [online]. c2020 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://this.deakin.edu.au/self-improvement/how-do-you-define-romantic-love>
- 64) Polyamory. *Merriam-webster* [online]. c2021, 5 Jun 2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/polyamory>
- 65) POTMĚŠILOVÁ, Petra, Milena ÖBRINK HOBZOVÁ (eds.). *Mládež a hodnoty 2018: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti* [online]. Olomouc: Mládež & Hodnoty, 2018 [cit. 2021-06-30]. ISBN 978-80-244-5408-5. Dostupné z: <https://www.vydavatelstviupol.cz/cz/978-80-244-5408-5>
- 66) RANKIN, Lissa. *Mysl je mocný lékař: vědecký důkaz o tom, že se sami můžete uzdravit*. V Brně: Jota, 2014. Populárně naučná. ISBN 978-80-7462-517-6.
- 67) Relationships: Virtual Relationships. *Tutor2u* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.tutor2u.net/psychology/reference/relationships-virtual-relationships>
- 68) Reprodukční věk ženy ve vztahu k fertilitě aneb Zdravá mladá matka – zdravé a spokojené dítě. *Slezská univerzita: Fakulta veřejných politik v Opavě* [online]. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.slu.cz/images/storage/webfvp/11/4letak_trojkladacka_tehotenstvi_297x210mm_2020_tisk.1920x1920.fit.q85.jpg
- 69) Revoluce lásky: jaká je její budoucnost v digitálním věku? *Internetový institut* [online]. c2018, 1. kvě 2019 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.internetovyinstitut.cz/post/revoluce-l%C3%A1sky-jak%C3%A1-je-jej%C3%AD-budoucnost-v-digit%C3%A1ln%C3%ADm-v%C4%9Bku>
- 70) Rozdíly mezi manželstvím a registrací. *Jsmefér: Manželství pro všechny* [online]. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.jsmefer.cz/rozdily>
- 71) ŘEŽÁBEK, Karel. *Asistovaná reprodukce*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Maxdorf, c2014. Farmakoterapie pro praxi. ISBN 978-80-7345-396-1.
- 72) Sebeláska a sebezpřijetí klíč pro šťastný a spokojený život. *Cesta relaxace* [online]. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://cestarelayace.cz/sebelaska/>
- 73) SLOBODA, Zdeněk. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta, 2016. ISBN 978-80-88163-09-1.
- 74) SMITH, Melinda, M.A. a Lawrence ROBINSON. Narcissistic Personality Disorder. *Help Guide* [online]. c1999-2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.helpguide.org/articles/mental-disorders/narcissistic-personality-disorder.htm>
- 75) SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-199-4.

- 76) SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- 77) ŠUCHA, Matúš, Miroslav CHARVÁT, Vladimír Řehan (eds.). *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku VIII: sborník z konference*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2906-9.
- 78) Tab. 01.01. Vybrané demografické údaje v České republice. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_0101.pdf/25b3f259-e040-4328-90b2-5978ff751d63?version=1.1
- 79) TOMAN, Ivo. *Debordelizace vztahů: zbavte se vztahových kurvítek*. Praha: Taxus International, 2020. ISBN 978-80-87717-32-5.
- 80) TOMÁNEK, Pavol. Nové podoby rodiny. *Lifelong Learning: Celoživotní vzdělávání* [online]. 2012, 2(3), 44-63 [cit. 2021-06-30]. ISSN 1805-8868. Dostupné z: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20120203044.pdf
- 81) TOMÁŠEK, Marcel. Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice. *Sociologický Časopis* [online]. 2006, 42(1), 81-105 [cit. 2021-06-30]. ISSN 00380288. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41132261?seq=2#metadata_info_tab_contents
- 82) Uchování vajíček a spermií. *Repromeda: Klinika pro léčbu neplodnosti* [online]. c2021 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: https://www.repromeda.cz/poskytovana-pece/darovani-a-uchovani-pohlavnich-bunek/uchovani-vajicek-a-spermii-social-freezing/?gclid=EAIaIQobChMIIndik0fa58QIVpYODBx3stggyEAAYASAAEgLNj_D_BwE
- 83) URBANOVÁ, Anna. Terapeut Pavel Rataj: „Nežijeme ve vztazích tak, aby mohly dlouhodobě obstát.“ (1. část). *Heroine* [online]. 31. 12. 2019 [cit. 2021-06-30]. ISSN 2694-7072. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/psychologie/1006-terapeut-pavel-rataj-nezijeme-ve-vztazich-tak-aby-mohly-dlouhodore-obstat-1-cast>
- 84) Uzákonění manželství pro stejnopohlavní páry prošlo v úvodním kole sněmovnou. *Lidovky.cz* [online]. MAFRA, 29. dubna 2021 [cit. 2021-06-30]. ISSN 1213-1385. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/snemovna-dala-v-uvodnim-kole-sanci-uzakoneni-manzelstvi-pro-stejnopohlavni-pary.A210429_150903_ln_domov_vag
- 85) VAVEROVÁ, Marie. Za oponou utváření rodinných a partnerských vztahů. *Semestr psychologie* [online]. Ostrava, 2018, 2018/2019(3), 13-15 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://dokumenty.osu.cz/ff/semestr-psychologie/3.pdf>
- 86) VONDROVÁ, Alice. Nestabilní vztahy a chaos v hlavách dětí. *Novinky.cz* [online]. c2003-2021, 18. 1. 2019 [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/clanek/nestabilni-vztahy-a-chaos-v-hlavach-deti-40268196>
- 87) *Website Merriam-Webster* [cit. 2021-06-30]. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/time-traveler/1815>
- 88) WILDE, Oscar. *Essaie*. V Praze: Kamila Neumannová, 1909. Knihy dobrých autorů.